अथ

श्रीमद्भगवद्गीता

प्रारभ्यते ।

अथ

श्रीभगवद्गीतामाहात्म्यं

प्रारभ्यते ।

श्रीगोपालकृष्णाय नमः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ श्रीभगवद्गी
तामाहात्म्यप्रारंभः ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥
गीतायाश्चैवमाहात्म्यं यथावत्सूतमेवद ॥
पुराणमुनिनाप्रोक्तंव्यासेनमुनिनोदितम् ॥
॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ पृष्टंभवद्भिर्ऋषिभिर्य
द्धिगोप्यंपुरातनम् ॥ शक्यतेकेनवैवक्तुंगी
तामाहात्म्यमुत्तमम् ॥२॥ कृष्णोजानाति
वैसम्यक्किञ्चित्कुन्तीसुतःफलम् ॥ व्यासो

 वाव्यासपुत्रोवा याज्ञवल्क्योथ मैथिलः ॥
 ॥ ३ ॥ अन्येश्रवणतः श्रुत्वालेशंसङ्कीर्त्तय
न्तिच॥ तस्मात्किञ्चिद्वदाम्यत्रव्यासस्या
स्यान्मयाश्रुतम् ॥४॥ सर्वोपनिषदोगावो
दोग्धागोपालनन्दनः॥पार्थोवत्सःसुधीर्भो
क्तादुग्धंगीतामृतंमहत् ॥ ५ ॥ सारथ्यमर्जु
नस्यादौकुर्वन्गीतामृतंददौ ॥ लोकत्रयोप
कारायतस्मैकृष्णात्मनेनमः ॥ ६ ॥ संसा

रसागरंघोरंततुंमिच्छतियो नरः ॥ गीता
नावंसमासाद्यपारंयातिसुखेनसः ॥ ७ ॥
गीताज्ञानंश्रुतंनैव सदैवाभ्यासयोगतः ॥
मोक्षमिच्छतिमूढात्मा यातिबालकहास्य
ताम् ॥ ८ ॥ येशृण्वन्तिपठन्त्येवगीताशा
स्त्रमहर्निशम् ॥ न तेवैमानुषाज्ञेयादेवरू
पानसंशयः ॥ ९ ॥ गीताज्ञानेनसम्बोधं
कृष्णः प्राहाऽर्जुनायवै ॥ मोक्षस्थानंपरंपा

र्थं सगुणंवाऽथनिर्गुणम् ॥ १० ॥ सोपाना

ष्टशतैरेवंपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ मलनिर्मो
चनंपुंसांजलस्नानंदिनेदिने ॥ ११ ॥ स
कृद्गीताम्भसिस्नानं संसारमलनाशनम् ॥
परास्यान्नश्रुतंज्ञानं तस्मिञ्छ्रद्धा न भाव
ना ॥ १२ ॥ गीतायाश्चनजानातिपठनं नैव
पाठनम् ॥ सएवमानुषेलोकेमनुजोविड्व
राहकः ॥ १३ ॥ तस्माद्गीतांनजानाति

नाधमस्तत्परोजनः ॥ धिक्तस्यमानु
षंदेहंधिग्ज्ञानंकुलशीलताम् ॥ १४ ॥
गीतार्थंनविजानातिनाधमस्तत्परोजनः ॥
धिक्छरीरंशुभंशीलंविभवंसद्गृहाश्रमम् ॥
॥ १५ ॥ गीताशास्त्रंनजानातिनाधमस्त
त्परोजनः ॥ धिक्प्रागल्भ्यंप्रतिष्ठांचपूजां
मानंमहत्तमम् ॥ १६ ॥ गीताशास्त्रेरति
र्नास्तिसर्वंतन्निष्फलंजगुः ॥ धिक्तस्यज्ञा

गी० नमाचारं व्रतंनिष्ठांतपोयशः ॥ १७ ॥ गी मा०
४ तार्थपठनंनास्तिनाधमस्तत्परोजनः ॥ गी
तागीतंनयज्ज्ञानंताद्विद्धचसुरसम्मतम् ॥
॥१८ ॥ तन्मोघंधर्मरहितंवेदवेदान्तगर्हि
तम् ॥ तस्माद्धर्ममयीगीतासर्वज्ञानप्र
योजिका ॥ १९ ॥ सर्वशास्त्रमयीयस्मा
त्तस्माद्गीताविशिष्यते ॥ योऽधीतेनित्यगी ४
तांचदिवारात्रौयथार्थतः ॥ २० ॥ स्त्रप

आग्रच्चलंस्तिष्ठञ्छाश्वतं मोक्षमाप्नुयात् ॥
शालग्रामाशिलायां तुदेवागारेशिवालये ॥
॥ २१ ॥ तीर्थैनद्यांपठेद्यस्तुवैकुंठंयाति
निश्चितम् ॥ देवकीनन्दनःकृष्णो गीता
पाठेन तुष्यति ॥ २२ ॥ यथानवेदैर्दानेन
यज्ञतीर्थव्रतादिभिः ॥ गीताऽधीताचयेना
पिभाक्तिभावेनचेतसा ॥ २३ ॥ तेनवेदाश्च
शास्त्राणिपुराणानिचसर्वशः ॥ योगिस्था

नेसिद्धपीठेशिलाग्रेसत्सभासुच ॥ २४ ॥
यज्ञेचविष्णुभक्ताग्रेपठन्यातिपरांगतिम् ॥
गीतापाठंच श्रवणंयः करोतिदिनेदिने ॥
॥२५॥ क्रतवोवाजिमेधाद्याः कृतास्तेनस
दक्षिणाः ॥ यःशृणोतिचगीतार्थंकीर्तयत्ये
व यःपुमान् ॥२६॥ श्रावयेच्चपरार्थंवैसप्र
यातिपरंपदम् ॥ गीतायाःपुस्तकंनित्यं
योऽर्चयत्येवसादरात् ॥ २७ ॥ विधिनाभ

क्तिभावेनतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ सकलाभः
कृतातेनयज्ञस्तंभवतीकिल॥ २८ ॥ कृता
निसर्वतीर्थानिदानानिचबहून्यपि ॥ भूत
प्रेतपिशाचाद्यास्तत्रनप्रविशन्तिवै ॥२९॥
अतिचाराद्भवंदुःखंपरेणापिकृतंचयत्॥ नो
पसर्पतितत्रैवयत्रगीतार्चनंगृहे ॥३०॥ ता
पत्रयोद्भवापीडानैवव्याधिभयंक्वचित्॥ न
शापोनैवपापंचदुर्गतिर्नारकी नच॥३१॥दे

 होर्मयःषडेतेवैनबाधन्तेकदाचन ॥ भग
 वत्परमेशानेभक्तिरव्यभिचारिणी ॥३२॥
जायतेसततंतत्र यत्र गीताभिवन्दनम् ॥
प्रारब्धंभुञ्जमानोपिगीताभ्यासरतःसदा ॥
॥ ३३ ॥ समुक्तःससुखीलोके कर्मणानो
पलिप्यते ॥ महापापादिपापानिगीताध्या
यीकरोतिचेत् ॥ ३४ ॥ नकिञ्चित्स्पृशते
तस्यनलिनीदलमम्भसा ॥ अनाचारोद्भ

वंपापमवाच्यादिकृतंचयत् ॥ ३५ ॥ अभ
क्ष्यभक्षजंदोषमस्पर्शस्पर्शजंतथा ॥ ज्ञाना
ज्ञानकृतं नित्यमिन्द्रियैर्जनितं चयत् ॥
॥ ३६ ॥ तत्सर्वंनाशमायातिगीतापाठेन
तत्क्षणात् ॥ सर्वत्रप्रतिभुक्त्वाचप्रतिगृह्य
च सर्वशः ॥ ३७ ॥ गीतापाठंप्रकुर्वाणोन
लिप्येतकदाचन ॥ रत्नपूर्णांमहींसर्वांप्र
तिगृह्यविधानतः ॥ ३८ ॥ गीतापाठेनचै

केनशुद्धःस्फटिकवत्सदा ॥ यस्यान्तःक
रणंनित्यंगीतायांरमतेसदा ॥ ३९ ॥ सर्वा
ग्निकः सदाजापीक्रियावान्सचपण्डितः ॥
दर्शनीयः सधनवान्सयोगीज्ञानवानपि ॥
॥ ४० ॥ सएवयाज्ञिकोयाजीसर्ववेदार्थद
र्शकः ॥ गीतायाःपुस्तकंयत्रनित्यपाठश्च
वर्त्तते ॥ ४१ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिप्रयागा
दीनिभूतले ॥ निवसन्तिसदादेहेदेहशेषे

पिसर्वदा ॥ ४२ ॥ सर्वैदेवाश्चऋषयोयोगि
नः पन्नगाश्चये ॥ गोपालबालकृष्णोपि ना
रदोध्रुवपार्षदैः ॥४३॥ सहायोजायतेशी
घ्रंयत्रगीताप्रवर्त्तते ॥ यत्रगीताविचारश्च
पठनंपाठनंतथा ॥ ४४ ॥ तत्राहंनिश्चितं
पार्थनिवसामिसदैवहि ॥ गीतामेहृदयंपा
र्थगीतामेसारमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ गीतामे
ज्ञानमत्युग्रंगीतामेज्ञानमव्ययम् ॥ गीता

मेचोत्तमंस्थानंगीतामेपरमंपदम् ॥ ४६ ॥
गीतामेपरमंगुह्यंगीतामेपरमोगुरुः ॥ गी
ताश्रयेऽहंतिष्ठामि गीतामेपरमंगृहम् ॥
॥ ४७ ॥ गीताज्ञानंसमाश्रित्यत्रिलोकींपा
लयाम्यहम् ॥ गीतामेपरमाविद्याब्रह्मरू
पानसंशयः ॥ ४८ ॥ अर्धमात्राक्षरानित्य
मनिर्वाच्यपदात्मिका ॥ गीतानामानि ८
वक्ष्यामि गुह्यानिशृणुपांडव ॥ ४९ ॥ कीर्त

नात्सर्वंपापानिविलयं यान्तितत्क्षणात् ॥
गीतागंगाचगायत्रीसीतासत्यापतिव्रता ॥
॥ ५० ॥ ब्रह्मावलीब्रह्मविद्यात्रिसंध्यामु
क्तिगेहिनी ॥ अर्द्धमात्राचिदानन्दाभवघ्नी
भ्रान्तिनाशिनी ॥५१॥ वेदत्रयीपरानन्ता
तत्त्वार्थज्ञानमञ्जरी ॥ इत्येतानिजपेन्नि
त्यंनरोनिश्चलमानसः ॥ ५२ ॥ ज्ञानासि
द्धिंलभेच्छीघ्रंतथान्तेपरमंपदम् ॥ पाठेऽस

गी० मर्थः संपूर्णंतदर्धंपाठमाचरेत् ॥ ५३ ॥ त मा०
१ द्गोदानजंपुण्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ त्रि
भागंपठमानस्तु सोमयागफलं लभेत् ॥
॥ ५४ ॥ षडंशंजपमानस्तुगंगास्नानफलं
लभेत् ॥ तथाऽध्यायद्वयंनित्यंपठमानोनि
रन्तरम् ॥ ५५ ॥ इंद्रलोकमवाप्नोतिकल्प
मेकंवसेद्ध्रुवम् ॥ एकमध्यायकंनित्यंप १
ठतेभक्तिसंयुतः ॥ ५६ ॥ रुद्रलोकमवाप्नो

ति गणोभूत्वावसेच्चिरम् ॥ अध्यायार्धंच
पादं वा नित्यंयःपठते जनः ॥५७॥ समे
तिरविलोकंच मन्वन्तरसमाः शतम् ॥ गी
तायाःश्लोकदशकंसप्तपञ्चचतुष्टयम् ५८॥
त्रिद्व्यैकमेकमर्द्धंवाश्लोकानांयःपठेन्नरः ॥
चन्द्रलोकमवाप्नोति वर्षाणामयुतंतथा ॥
॥ ५९ ॥ गीतार्थमेकपादंच श्लोकमध्याय
मेवच ॥ स्मरंस्त्यक्त्वाजनोदेहंप्रयाति

परमंपदम् ॥ ६० ॥ गीतार्थंवापिपाठं
वाश्रृणुयादन्तकालतः ॥ महापातकयु
क्तोपिमुक्तिभागीभवेज्जनः ॥ ६१ ॥ गी
तापुस्तकसंयुक्तः प्राणांस्त्यक्त्वाप्रयाति
यः ॥ वैकुंठं समवाप्नोतिविष्णुनासहमो
दते ॥ ६२ ॥ गीताध्यायसमायुक्तोमृ
तो मानुषतां व्रजेत् ॥ गीताभ्यासंपुनः कृ
त्वा लभतेमुक्तिमुत्तमाम् ॥ ६३ ॥ गी

तत्युच्चारसंयुक्तो म्रियमाणोगतिंलभेत् ॥
यद्यत्कर्मचसर्वत्र गीतापाठप्रकीर्त्तिमत् ॥
॥ ६४ ॥ तत्तत्कर्मचनिर्दोषंभूत्वापूर्ण
त्वमाप्नुयात् ॥ पितॄनुद्दिश्ययःश्राद्धेगी
तापाठंकरोतिवै ॥ ६५ ॥ संतुष्टाःपि
तरस्तस्य निरयाद्यांतिस्वर्गतिम् ॥ गी
तापाठेनसन्तुष्टाः पितरःश्राद्धतर्पिताः ॥
॥ ६६ ॥ पितृलोकंप्रयान्त्येवपुत्राशीर्वाद

गी० तत्पराः ॥ गीतापुस्तकदानंच धेनुपुच्छस मा०
११ मन्वितम् ॥ ६७ ॥ कृत्वाचतद्विदेसम्यक्
कृतार्थौजायतेजनः ॥ पुस्तकंहेमसंयुक्तं
गीतायाःशुद्धमानसः ॥ ६८ ॥ दत्वाविप्रा
यविदुषेजायतेनपुनर्भवः ॥ शतपुस्तकदा
नंच गीतायाः प्रकरोतियः ॥ ६९ ॥ सया
तिब्रह्मसदनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ गीता ११
दानप्रभावेणसप्तकल्पावधिंसमाः ॥ ७० ॥

विष्णुलोकमवाप्नोति विष्णुनासहमोद
ते ॥ सम्यक्छ्रुत्वाचगीतार्थंपुस्तकंयःप्रदा
पयेत् ॥ ७१ ॥ तस्मै प्रीतो हि भगवा
न्ददाति मनसेप्सितम् ॥ देहं मानुषमाश्रि
त्य चातुर्वर्ण्येषुभारत ॥ ७२ ॥ नशृणो
तिनपठतिगीताममृतरूपिणीम् ॥ हस्ता
त्त्यक्त्वामृतंप्राप्तं कष्टात्क्ष्वेडं समश्नुते ॥
॥ ७३ ॥ पीत्वागीतामृतंलोकेलब्ध्वामो

गी० क्षंसुखी भवेत् ॥ जनैः संसारदुःखार्तैर्गी मा०
१२ ताज्ञानं च यैः श्रुतम् ॥ ७४ ॥ संप्राप्तममृ
तंतैश्चगतास्तेसदनंहरेः ॥ गीतामाश्रित्य
बहवोभूभुजो जनकादयः ॥ ७५ ॥ निर्धू
तकल्मषालोके गतास्तेपरमंपदम् ॥ गीता
सुनविशेषोऽस्तिजनेषूच्चावचेषुच ॥ ७६ ॥
ज्ञानेष्वेवसमग्रेषु समाब्रह्मस्वरूपिणी ॥ १२
योऽभ्यसूयतिगीतांच योनिन्दांवाकरोति

च ॥ ७७ ॥ समेतिनरकंघोरं यावदाभू
तसंप्लवम् ॥ अहंकारेणमूढात्मागीतार्थंनैव
मन्यते ॥ ७८ ॥ कुम्भीपाकेषु पच्येतया
वत्कल्पक्षयोभवेत् ॥ गीतार्थंवाच्यमा
नं यो न शृणोतिसमीपतः ॥ ७९ ॥ श्वशू
करभवांयोनिमनेकांसोऽधिगच्छति ॥ चौ
र्यंकृत्वाचगीतायाःपुस्तकंयःसमानयेत् ॥
॥ ८० ॥ नतस्मैचफलंकिंचित्पठनाच्चवृ

गी० थाभवेत् ॥ यःश्रुत्वानैवगीतार्थं मोदतेप मा०
१३ रमार्थतः ॥ १८ ॥ नैवाप्नोतिफलंलोके
प्रमादाच्चवृथाश्रमः ॥ गीतांश्रुत्वाहिर
ण्यंचपट्टांबरप्रवेष्टनम् ॥ ८२ ॥ निवेदये
च्चतद्भक्तेप्रीतयेपरमात्मनः ॥ वाचकंपूज
येद्भक्त्याद्रव्यवस्त्राद्युपस्करैः ॥ ८३ ॥ अ
नेकैर्बहुधाप्रीत्या तुष्यतां भगवान्हरिः ॥ १३
माहात्म्यमेतद्गीतायाः कृष्णप्रोक्तंपुरातन

म् ॥ ८४ ॥ गीतान्तेपठतेयस्तुयथोक्त
फलभाग्भवेत् ॥ गीतायाः पठनंकृत्वामा
हात्म्यंनैवयःपठेत् ॥ ८५ ॥ वृथापाठ
फलंतस्यश्रमएवउदाहृतः ॥ एतन्माहा
त्म्यसंयुक्तंगीतापाठंकरोतियः ॥ ८६ ॥ श्र
द्धयायःशृणोत्येवदुर्लभांगतिमाप्नुयात् ॥
श्रुत्वापठित्वागीतांच माहात्म्यं यः शृणो

तिच ॥ ८७ ॥ तस्यपुण्यफलंलोकेभवे
द्वैमनसेप्सितम् ॥ ८८ ॥ ॥ ॥
इति श्रीभगवद्गीतामाहात्म्यं समाप्तम् ॥

॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

श्रीहयग्रीवाय नमः ॥ शुक्लांबरधरंविष्णुंश
शिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्स
र्वविघ्नोपशांतये ॥ १ ॥ नारायणंनमस्कृ
त्य नरंचैव नरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींचै
व ततोजयमुदीरयेत् ॥ २ ॥ व्यासंवसिष्ठ
नप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषम् ॥ पराशरा
त्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिम् ॥ ३ ॥ व्या
साय विष्णुरूपाय व्यासरूपाय विष्णवे ॥

नमो वै ब्रह्मनिधये वासिष्ठाय नमोनमः ॥
॥ ४ ॥ अचतुर्वदनो ब्रह्मां द्विबाहुरपरो
हरिः ॥ अफाललोचनः शंभुर्भगवान्बाद
रायणः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ श्रीमते रामकृष्णा
य नमः ॥ ॥ श्रीगोपालकृष्णाय नमः ॥
ॐ अस्य श्रीभगवद्गीतामालामंत्रस्य ॥ भ
गवान् वेदव्यासऋषिः ॥ अनुष्टुप्छंदः ॥
श्रीकृष्णःपरमात्मा देवता ॥ अशोच्यान

न्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषस इति बी
जम् ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकंशरणं व्र
जेति शक्तिः ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्ष
यिष्यामि माशुच इति कालकम् ॥ नैनं छिं
दंति शस्त्राणि नैनं दहतिपावक इत्यंगुष्ठा
भ्यां नमः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषय
ति मारुत इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ अच्छे
द्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव चेति

 मध्यमाभ्या नमः ॥ नित्यः सर्वगतःस्थाणु
 रचलोऽयंसनातनइत्यनामिकाभ्यांनमः॥
पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोऽथ सहस्रश
इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ नानाविधानि
दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि चेति करतल
करपृष्ठाभ्यां नमः ॥ इति करन्यासः ॥ अ
थ हृदयादिन्यासः ॥ नैनंछिंदंति शस्त्राणि
ननं दहति पावक इति हृदयाय नमः ॥ न

चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुत इति
शिरसे स्वाहा ॥ अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयम
क्लेद्योऽशोष्य एव चेति शिखायै वषट् ॥ नि
त्यःसर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनइति
कवचायहुम् ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शत
शोथ सहस्रश इति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ना
नाविधानि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि चे
त्यस्त्राय फट् ॥ श्रीकृष्णप्रीत्यर्थं पाठे वि

नियोगः ॥ ॐ पार्थाय प्रतिबोधिता भगव
ता नारायणेन स्वयं व्यासेन ग्रथितां पुरा
णमुनिना मध्ये महाभारते ॥ अद्वैतामृतव
र्षिणीं भगवतीमष्टादशाध्यायिनीमंब त्वा
मनुसंदधामि भगवद्गीते भवद्वेषिणीम् ॥
॥ १ ॥ नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे
फुल्लारविंदायतपत्रनेत्र॥ येनत्वयाभारततै
लपूर्णःप्रज्वालितो ज्ञानमयःप्रदीपः ॥ २॥

प्रपन्नपारिजाताय तोत्रवेत्रैकपाणये ॥ ज्ञा
नमुद्राय कृष्णाय गीतामृतदुहे नमः ॥
॥ ३ ॥ सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपाल
नंदनः ॥ पार्थो वत्सः सुधीर्भोक्ता दुग्धं गी
तामृतं महत् ॥ ४ ॥ वसुदेवसुतं देवं कंस
चाणूरमर्दनम् ॥ देवकीपरमानंदं कृष्णं वंदे
जगद्गुरुम् ॥ ५ ॥ भीष्मद्रोणतटा जयद्रथ
जला गांधारनीलोत्पला शल्यग्राहवती कृ

गी० पेण वहनी कर्णेन वेलाकुला ॥ अश्वत्थाम ध्या०
१८ विकर्णघोरमकरा दुर्योधनावर्तिनी सोत्ती
र्णा खलु पांडवै रणनदी कैवर्तकः केशवः ॥
॥ ६ ॥ पाराशर्यवचःसरोजममलं गीता
र्थगंधोत्कटं, नानाख्यानककेसरं हरिकथा
सम्बोधनाबोधितम् ॥ लोके सज्जनषट्
पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा, भूयाद्भारतपं १८
कजं कलिमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ ७ ॥

मूकं करोति वाचालं पंगुं लंघयते गिरिम् ॥
यत्कृपा तमहं वंदे परमानंदमाधवम् ॥८॥
यं ब्रह्मा वरुणेन्द्ररुद्रमरुतः स्तुन्वंति दि
व्यैः स्तवैर्वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायं
ति यं सामगाः ॥ ध्यानावस्थिततद्गतेन म
नसा पश्यंति यं योगिनो यस्यांतं न विदुः
सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥ ९ ॥
इति ध्यानम् ॥ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ ॥

गी० धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ मा अ०
१९ मकाः पांडवाश्चैव किमकुर्वत संजय ॥ १ ॥ १
॥ संजय उवाच ॥ ॥ दृष्ट्वा तु पाडवानीकं
व्यूढं दुर्योधनस्तदा ॥ आचार्यमुपसंगम्य
राजा वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ पश्यैतां पां
डुपुत्राणामाचार्य महतीं चमूम् ॥ व्यू
ढां द्रुपदपुत्रेण तव शिष्येण धीमता ॥३॥ १९
अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा यु

धि ॥ युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महार
थः ॥ ४ ॥ धृष्टकेतुश्चेकितानःकाशिराजश्च
वीर्यवान् ॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्च शैब्यश्च
नरपुंगवः ॥ ५ ॥ युधामन्युश्च विक्रांत उत्त
मौजाश्च वीर्यवान् ॥ सौभद्रो द्रौपदेयाश्च
सर्वं एव महारथाः ॥ ६ ॥ अस्माकं तु वि
शिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम ॥ नायका
मम सैन्यस्य संज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते ॥ ७ ॥

गी० भवान् भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिंज अ०
२० यः ॥ अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिस्त १
थैव च ॥८॥ अन्ये च बहवः शूरा मदर्थे
त्यक्तजीविताः ॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे
युद्धविशारदाः ॥९॥ अपर्याप्तं तदस्माकं
बलं भीष्माभिरक्षितम् ॥ पर्याप्तं त्विदमेते
षां बलं भीमाभिरक्षितम् ॥१०॥ अयनेषु च २०
सर्वेषु यथाभागमवस्थिताः ॥ भीष्ममे

वाभिरक्षंतु भवंतः सर्व एव हि ॥ ११ ॥
तस्य संजनयन्हर्षं करुवृद्धः पितामहः ॥
सिंहनादं विनद्योच्चैः शंखं दध्मौ प्रतापवा
न् ॥ १२ ॥ ततःशंखाश्च भेर्यश्चपणवानक
गोमुखाः॥ सहसैवाभ्यहन्यंत स शब्दस्तु
मुलोऽभवत् ॥ १३॥ ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते मह
ति स्यंदने स्थितौ ॥ माधवः पांडवश्चैव
दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः ॥ १४ ॥ पांचज

गी० न्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः ॥ पौंड्रं अ०
२१ दध्मौ महाशंखं भीमकर्मा वृकोदरः ॥१५॥ १
अनंतविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ॥
॥ १६ ॥ काश्यश्च परमेष्वासः शिखंडी च
महारथः ॥ धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकि
श्चापराजितः ॥ १७ ॥ द्रुपदो द्रौपदेयाश्च २१
सर्वशः पृथिवीपते ॥ सौभद्रश्च महाबाहुः

शंखान्दध्मुः पृथक्पृथक् ॥ १८ ॥ स घो
षो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ॥ न
भश्च पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् ॥
॥ १९ ॥ अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रा
न्कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्य
म्य पांडवः ॥२०॥ हृषीकेशं तदा वाक्यमि
दमाह महीपते ॥ अर्जुन उवाच ॥ सेनयो
रुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥२१॥

गी० यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थिता अ०
२२ न् ॥ कैर्मया सह योद्धव्यमस्मिन्रणसमु १
द्यमे ॥२२॥ योत्स्यमानानवेक्षेऽहं य एते
ऽत्र समागताः ॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रि
यचिकीर्षवः ॥ २३ ॥ ॥ संजय उवाच ॥
एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ॥
सेनयोरुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तम २२
म् ॥ २४ ॥ भीष्मद्रोणप्रमुखतःसर्वेषां च

महीक्षिताम् ॥ उवाच पार्थ पश्यैतान्स
मवेतान्कुरूनिति ॥ २५ ॥ तत्रापश्य
त्स्थितान्पार्थः पितॄनथ पितामहान् ॥
आचार्यान् मातुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्स
खींस्तथा ॥ २६ ॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैव
सेनयोरुभयोरपि ॥ तान्समीक्ष्य स कौं
तेयः सर्वान्बंधूनवस्थितान् ॥ २७ ॥ कृप
या परयाऽऽविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत् ॥

गी० अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण यु अ०
२३ युत्सुं समुपस्थितम् ॥२८॥ सीदंति मम १
गात्राणि मुखं च परिशुष्यति ॥ वेपथुश्च श
रीरे मे रोमहर्षश्च जायते ॥ २९ ॥ गाडीवं
स्रंसते हस्तात्त्वक्चैव परिदह्यते ॥ नच श
क्नोम्यवस्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ॥३०॥
निमित्तानि च पश्यामि विपरीतानि केश २३
व ॥ न च श्रेयोऽनुपश्यामि हत्वा स्वजन

माहवे ॥ ३१ ॥ न कांक्षे विजयं कृष्ण न च
राज्यं सुखानि च ॥ किं नो राज्येन गोवि
न्द किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ३२ ॥ येषामर्थे
कांक्षितं नो राज्यं भोगाः सुखानि च ॥ त
इमेऽवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धना
नि च ॥ ३३ ॥ आचार्याः पितरः पुत्रास्तथै
व च पितामहाः ॥ मातुलाः श्वशुराः पौत्राः
श्यालाः संबंधिनस्तथा ॥ ३४ ॥ एतान्नहं

गी० तुमिच्छामि घ्नतोपि मधुसूदन॥अपित्रैलो अ०
२४ क्यराज्यस्य हेतोः किंनुमहीकृते ॥ ३५ ॥ १
निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः काप्रीतिः स्याज्जनार्द
न ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्हत्वैतानाततता
यिनः॥३६॥तस्मान्नार्हा वयं हंतुं धार्तराष्ट्रा
न्स्वबाधवान् ॥ स्वजनं हि कथं हत्वा सु
खिनः स्याम माधव ॥३७॥ यद्यप्येते न प २४
श्यन्ति लोभोपहतचेतसः ॥ कुलक्षयकृतं

दोषं मित्रद्रोहे च पातकम् ॥ ३८ ॥ कथंन
ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुम् ॥ कु
लक्षयकृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥३९॥
कुलक्षये प्रणश्यंति कुलधर्माः सनातनाः ॥
धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोऽभिभवत्युत
॥ ४० ॥ अधर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यंति कु
लस्त्रियः ॥ स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय जायते व
र्णसंकरः ॥४१॥ संकरो नरकायैव कुलघ्ना

ना कुलस्य च ॥ पतंति पितरो ह्येषां लुप्तपिं
डोदकक्रियाः ॥४२॥ दोषैरेतैः कुलघ्नानां व
र्णसंकरकारकैः ॥ उत्साद्यंते जातिधर्माः
कुलधर्माश्च शाश्वताः ॥ ४३ ॥ उत्सन्नकुल
धर्माणा मनुष्याणां जनार्दन ॥ नरके निय
तं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम ॥ ४४ ॥ अहो
बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयम् ॥ य
द्राज्यसुखलोभेन हंतुं स्वजनमुद्यताः ॥

॥ ४५ ॥ यदि मामप्रतीकारमशस्त्रं शस्त्रपा
णयः ॥ धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं
भवेत् ॥ ४६ ॥ ॥ संजय उवाच ॥
एवमुक्त्वाऽर्जुनः संख्ये रथोपस्थ उपा
विशत् ॥ विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्न
मानसः ॥ ४७ ॥ ओंतत्सदिति श्रीमद्भग
वद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादयो

गी० गोनामप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्णार्प अ०
२६ णमस्तु ॥ ॥ संजय उवाच ॥ ॥ तं तथा कृ २
पयाविष्टमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ विषीदंतमि
दं वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ १ ॥ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ कुतस्त्वा कश्मलमि
दं विषमे समुपास्थितम् ॥ अनार्यजुष्टम
स्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुन ॥ २ ॥ क्लैब्यं मा २६
स्म गमः पार्थ नैतत्त्वय्युपपद्यते ॥ क्षुद्रं

हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप ॥ ३॥
अर्जुन उवाच ॥ ॥ कथं भीष्ममहं संख्ये
द्रोणं च मधुसूदन ॥ इषुभिः प्रतियोत्स्या
मि पूजार्हावरिसूदन ॥४॥ गुरूनहत्वा हि
महानुभावाञ्छ्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लो
के ॥ हत्वाऽर्थकामांस्तु गुरूनिहैव भुंजीय
भोगान्रुधिरप्रदिग्धान् ॥ ५ ॥ न चैतद्वि
द्मः कतरन्नो गरीयो यद्वा जयेम यदि वा नो

गी० जयेयुः ॥ यानेव हत्वा न जिजीविषामस्ते अ०
२७ ऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥ ६ ॥ कार्प २
ण्यदोषोपहतस्वभावः पृच्छामि त्वां धर्म
संमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रूहि
तन्मे शिष्यस्तेऽहं शाधि मां त्वां प्रपन्नम् ॥
॥ ७ ॥ न हि प्रपश्यामि ममाऽपनुद्याद्य
च्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणाम् ॥ अवाप्य २७
भूमावसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चा

धिपत्यम् ॥ ८ ॥ संजय उवाच ॥ एवमु
क्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ॥ न यो
त्स्य इति गोविन्दमुक्त्वा तूष्णीं बभूवह ॥
॥ ९ ॥ तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भार
त ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदन्तमिदं
वचः ॥ १० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भा
षसे ॥ गतासूनगतासूंश्च नानुशोचंति पंडि

गी० ताः ॥ ११ ॥ न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं ने अ०
२८ मे जनाधिपाः ॥ न चैव न भविष्यामः सर्वे २
वयमतः परम् ॥ १२ ॥ देहिनोऽस्मिन्
यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तथा देहां
तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ १३ ॥ मात्रा
स्पर्शास्तुकौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
आगमापायिनो नित्यास्तांस्तितिक्षस्व २८
भारत ॥ १४ ॥ यं हि न व्यथयंत्येते पुरुषं

पुरुषर्षभ ॥ समदुःखसुखं धीरं सोऽमृत
त्वाय कल्पते ॥ १५ ॥ नासतो विद्यते भा
वो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयोरपि दृष्टो
न्तस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १६ ॥ अवि
नाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततम् ॥ वि
नाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥
॥ १७ ॥ अंतवंत इमे देहा नित्यस्योक्ताः
शरीरिणः ॥ अनाशिनोऽप्रमेयस्य तस्माद्यु

द्ध्यस्व भारत॥१८॥यएनंवेत्ति हंतारं यश्चै
नं मन्यते हतम्॥उभौ तौ न विजानीतो ना
यं हन्ति न हन्यते॥ १९॥ न जायते म्रिय
ते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भू
यः ॥ अजो नित्यः शाश्वतोऽयं पुराणो न
हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥२०॥ वेदाविना
शिनं नित्यं य एनमजमव्ययम्॥ कथं स २९
पुरुषः पार्थ कं घातयति हंति कम् ॥२१॥

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि
गृह्णाति नरोऽपराणि ॥ तथा शरीराणि
विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवा
नि देही ॥ २२ ॥ नैनं छिंदंति शस्त्राणि नैनं
दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न
शोषयति मारुतः ॥ २३ ॥ अच्छेद्योऽय
मदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ॥ नि
त्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥

गी० ॥ २४ ॥ अव्यक्तोऽयमचिंत्योऽयमविका अ०
३० र्योऽयमुच्यते ॥ तस्मादेवं विदित्वैनं ना २
नुशोचितुमर्हसि ॥ २५ ॥ अथ चैनं नित्य
जातं नित्यं वा मन्यसे मृतम् ॥ तथापि
त्वं महाबाहो नैनं शोचितुमर्हसि ॥ २६ ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य
च ॥ तस्मादपरिहार्येऽर्थे न त्वं शोचितुम ३०
र्हसि ॥ २७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्य

क्तमध्यानि भारत ॥ अव्यक्तनिधनान्येव
तत्र का परिदेवना ॥ २८ ॥ आश्चर्यवत्प
श्यति कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चा
न्यः ॥ आश्चर्यवच्चैनमन्यः शृणोति श्रुत्वा
प्येनं वेद न चैव कश्चित् ॥ २९ ॥ देही नि
त्यमवध्योऽयं देहे सर्वस्य भारत ॥ तस्मा
त्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ॥
॥ ३० ॥ स्वधर्ममपि चावेक्ष्य न विकंपितु

गी० मर्हसि ॥ धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्क्ष अ०
३१ त्रियस्य न विद्यते ॥ ३१ ॥ यदृच्छया चो २
पपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतम् ॥ सुखिनः क्षत्रि
याः पार्थ लभंते युद्धमीदृशम् ॥३२॥ अथ
चेत्त्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि ॥
ततः स्वधर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्य
सि ॥३३॥ अकीर्तिं चापि भूतानि कथयि ३१
ष्यंति तेऽव्ययाम् ॥ संभावितस्य चाकीर्ति

मंरणादतिरिच्यते ॥ ३४ ॥ भयाद्रणादुप
रतं मंस्यंते त्वां महारथाः ॥ येषां च त्वं
बहुमतो भूत्वा यास्यासि लाघवम् ॥ ३५ ॥
अवाच्यवादांश्च बहून्वादिष्यंति तवाहि
ताः ॥ निंदंतस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं
नु किम् ॥ ३६ ॥ हतो वा प्राप्स्यासि स्वर्गं
जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ॥ तस्मादुत्ति
ष्ठ कौंतेय युद्धाय कृतनिश्चयः ॥ ३७ ॥ सु

गी० खदुःखे समे कृत्वा लाभालाभौ जयाज अ०
३२ यौ ॥ ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवा २
प्स्यसि ॥ ३८ ॥ एषा तेभिहिता सांख्ये
बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु॥ बुद्ध्या युक्तो यया
पार्थ कर्मबन्धं प्रहास्यसि ॥ ३९ ॥ नेहा
भिक्रमनाशोऽस्ति प्रत्यवायो न विद्यते ॥
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भ ३२
यात् ॥ ४० ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिरे

केह कुरुनंदन ॥ बहुशाखा ह्यनन्ताश्च
बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ॥ ४१ ॥ यामिमां
पुष्पितां वाचं प्रवदंत्याविपश्चितः ॥ वेदवा
दरताः पार्थ नान्यदस्तीतिवादिनः ॥४२॥
कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदा
म् ॥ क्रियाविशेषबहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति
॥ ४३ ॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयाऽपहृत
चेतसाम् ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः समा

गी० धौ न विधीयते ॥४४॥ त्रैगुण्यविषया वेदा अ०
३३ निस्त्रैगण्यो भवार्जुन ॥ निर्द्वंद्वो नित्य २
सत्त्वस्थो निर्योगक्षेम आत्मवान्॥४५॥ या
वानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ॥ तावा
न्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥४६॥
कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ॥
मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोऽस्त्वकर्मणि ॥ ३३
॥ ४७ ॥ योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्य

क्त्वा धनंजय ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भू
त्वा समत्वं योग उच्यते ॥ ४८ ॥ दूरेण ह्य
वरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ॥ बुद्धौ शरणम
न्विच्छकृपणाःफलहेतवः ॥ ४९ ॥ बुद्धियु
क्तो जहातीह उभेसुकृतदुष्कृते ॥ तस्माद्यो
गाययुज्यस्वयोगःकर्मसुकौशलम् ॥ ५० ॥
कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनी
षिणः ॥ जन्मबंधाविनिर्मुक्ताःपदंगच्छंत्य

नामयम् ॥ ५१ ॥ यदा ते मोहकलिलं बु
द्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा गंतासि निर्वेदं
श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ॥ ५२ ॥ श्रुतिविप्र
तिपन्ना ते यदास्थास्यति निश्चला ॥ समा
धावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥
॥ ५३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ स्थितप्रज्ञ
स्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ॥ स्थि
तधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किम्

॥ ५४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रजहा
ति यदाकामान्सर्वान्पार्थ मनोगतान् ॥
आत्मन्येवात्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदो
च्यते ॥५५॥ दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः सुखेषु
विगतस्पृहः ॥ वीतरागभयक्रोधःस्थितधी
र्मुनिरुच्यते ॥५६॥ यःसर्वत्रानभिस्नेहस्त
त्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ॥ नाभिनंदति न द्वे
ष्टितस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५७॥ यदासंह

रतेचायं कर्मांगानीव सर्वशः ॥ इंद्रियाणी
न्द्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५८॥
विषया विनिवर्तंते निराहारस्य देहिनः ॥
रसवर्जंरसोप्यस्य परं दृष्ट्वा निवर्तंते॥५९॥
यततो ह्यपि कौंतेय पुरुषस्य विप
श्चितः ॥ इंद्रियाणि प्रमाथीनि हरंति प्रस
भं मनः ॥ ६० ॥ तानि सर्वाणि संयम्य
युक्त आसीत मत्परः ॥ वशे हि यस्येन्द्रि

याणि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥
ध्यायतो विषयान्पुंसः संगस्तेषूपजाय
ते ॥ संगात्संजायते कामः कामात्क्रोधो
ऽभिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधाद्भवति संमोहः
संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृतिभ्रंशाद्बु
द्धिनाशो बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ६३ ॥
रागद्वेषवियुक्तैस्तु विषयानिन्द्रियैश्चरन् ॥
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा प्रसादमधिगच्छ

गी० ति ॥ ६४ ॥ प्रसादे सर्वदुःखानां हानिर अ०
३६ स्योपजायते ॥ प्रसन्नचेतसो ह्याशु बुद्धिः २
पर्यवतिष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य
न चायुक्तस्य भावना ॥ नचाभावयतःशां
तिरशांतस्य कुतःसुखम् ॥६६॥ इंद्रियाणां
हि चरतां यन्मनोऽनुविधीयते ॥ तदस्य
हरति प्रज्ञां वायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥ ३६
तस्माद्यस्य महाबाहो निगृहीतानि सर्व

शः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञाप्र
तिष्ठिता ॥६८॥ या निशा सर्वभूतानां त
स्यां जागर्ति संयमी ॥ यस्यां जाग्रति भूता
नि सा निशा पश्यतो मुनेः ॥ ६९ ॥ आपू
र्यमाणमचलप्रतिष्ठं समुद्रमापः प्रविशंति
यद्वत् ॥ तद्वत्कामा यं प्रविशंति सर्वे स
शांतिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७० ॥ वि
हाय कामान्यः सर्वान्पुमांश्चरति निःस्पृ

गी० हः ॥ निर्ममो निरहंकारः स शांतिमधिग अ०
३७ च्छति ॥७१॥ एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ २
नैनां प्राप्य विमुह्यति ॥ स्थित्वास्यामंत
कालेऽपि ब्रह्म निर्वाणमृच्छति ॥ ७२ ॥
ओं तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिष
त्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन
संवादे सांख्ययोगोनाम द्वितीयोऽध्यायः ३७
॥ २ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ ज्यायसी चेत्कर्म
णस्ते मता बुद्धिर्जनार्दन ॥ तत् किं
कर्मणि घोरे मां नियोजयसि केशव ॥१॥
व्यामिश्रेणैव वाक्येन बुद्धिं मोहयसीव मे॥
तदेकं वद निश्चित्य येन श्रेयोऽहमाप्नुया
म् ॥२॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ लोकेस्मि
न् द्विविधा निष्ठा पुरा प्रोक्ता मयाऽनघ ॥
ज्ञानयोगेन सांख्यानां कर्मयोगेन योगि

गी० नाम् ॥ ३ ॥ न कर्मणामनारंभान्नै अ०
३८ ष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ॥ न च संन्य ३
सनादेव सिद्धिं समाधिगच्छाति ॥ ४ ॥ न
हि कश्चित् क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृ
त् ॥ कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गु
णैः ॥ ५ ॥ कर्मैंद्रियाणि संयम्य य आस्ते
मनसा स्मरन् ॥ इंद्रियार्थान् विमूढात्मा ३८
मिथ्याचारःस उच्यते ॥६॥ यस्त्विंद्रिया

णि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ॥ कर्मेंद्रि
यैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥७॥
नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः॥
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥
॥ ८ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं
कर्मबंधनः ॥ तदर्थं कर्म कौंतेय मुक्तसंगः
समाचर ॥९॥ सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वापुरो
वाच प्रजापतिः ॥ अनेन प्रसविष्यध्वमेष

गी० वोस्त्वष्टकामधुक् ॥ १० ॥ देवान् भाव अ०
३९ यताऽनेन ते देवा भावयंतु वः ॥ परस्परं ३
भावयंतः श्रेयः परमवाप्स्यथ ॥ ११ ॥
इष्टान् भोगान् हि वो देवा दास्यंते यज्ञभा
विताः॥ तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुंक्ते स्तेन
एव सः ॥ १२ ॥ यज्ञशिष्टाशिनः संतो
मुच्यंते सर्वकिल्बिषैः ॥ भुञ्जते ते त्वघं ३९
पापा ये पचंत्यात्मकारणात् ॥१३॥अन्ना

द्भवंति भतानि पर्जन्यादन्नसंभवः ॥ यज्ञा
द्भवति पर्जन्यो यज्ञः कर्मसमुद्भवः ॥१४॥
कर्म ब्रह्मोद्भवं विद्धि ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ॥
तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म नित्यं यज्ञे प्रतिष्ठि
तम् ॥१५॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं नानुवर्तय
तीह यः ॥ अघायुरिंद्रियारामो मोघं पार्थ
स जीवति ॥१६॥ यस्त्वात्मरतिरेवस्यादा
त्मतृप्तश्च मानवः ॥ आत्मन्येव च सन्तुष्ट

गी० स्तस्य कार्यं न विद्यते ॥ १७ ॥ नैव तस्य
४० कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन॥न चास्यसर्व ३
भूतेषु कश्चिदर्थव्यपाश्रयः॥१८॥ तस्माद
सक्तःसततं कार्यं कर्म समाचर॥ असक्तो
ह्याचरन्कर्म परमाप्नोति पूरुषः॥१९॥कर्म
णैव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः ॥
लोकसंग्रहमेवापि संपश्यन् कर्तुमर्हसि ॥ ४०
॥ २० ॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोज

नः ॥ स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्त
ते ॥ २१ ॥ न मे पार्थास्ति कर्तव्यं त्रिषु
लोकेषु किंचन॥नानवाप्तमवाप्तव्यं वर्तएव
च कर्मणि ॥२२॥ यदि ह्यहं न वर्तेयं जातु
कर्मण्यतंद्रितः ॥ मम वर्त्मानुवर्तंते मनु
ष्याः पार्थ सर्वशः ॥ २३ ॥ उत्सीदेयुरिमे
लोका न कुर्यां कर्म चेदहम् ॥ संकरस्य
च कर्ता स्यामुपहन्यामिमाः प्रजाः॥२४॥

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो यथा कुर्वंति भा
रत ॥ कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षु
र्लोकसंग्रहम् ॥ २५ ॥ न बुद्धिभेदं जन
येदज्ञानां कर्मसंगिनाम् ॥ जोषयेत्सर्व
कर्माणि विद्वान्युक्तः समाचरन् ॥ २६ ॥
प्रकृतेः क्रियमाणानि गुणैः कर्माणि सर्व
शः ॥ अहंकारविमूढात्मा कर्ताऽहमिति
मन्यते ॥ २७ ॥ तत्त्ववित्तु महाबाहो गु

णकर्मविभागयोः ॥ गुणा गुणेषु वर्तंत इ
ति मत्वा न सज्जते ॥२८॥ प्रकृतेर्गुणसं
मूढाः सज्जंते गुणकर्मसु ॥ तानकृत्स्नविदो
मंदान्कृत्स्नवित्र विचालयेत् ॥ २९ ॥ म
यि सर्वाणि कर्माणि संन्यस्याध्यात्मचेत
सा ॥ निराशीर्निर्ममो भत्वा युद्ध्यस्व वि
गतज्वरः॥ ३० ॥ये मे मतमिदं नित्यम
नुतिष्ठंति मानवाः ॥ श्रद्धावंतोऽनसूयंतो

गी० मुच्यंते तेऽपि कर्मभिः ॥ ३१ ॥ ये त्वेत अ०
४२ दभ्यसूयंतो नानुतिष्ठंति मे मतम् ॥ ३
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धि नष्टानचेतसः॥
॥ ३२ ॥ सदृशं चेष्टते स्वस्याः प्रकृतेर्ज्ञान
वानपि ॥ प्रकृतिं यांति भूतानि निग्रहः किं
करिष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्रियस्येंद्रियस्यार्थे
रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ॥ तयोर्न वशमाग ४२
च्छेत्तौ ह्यस्य परिपंथिनौ ॥ ३४ ॥ श्रेयान्

स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥
स्वधर्मे निधनं श्रेयः परधर्मो भयावहः
॥ ३५ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ अथ केन
प्रयुक्तोऽयं पापं चरति पूरुषः ॥ अनिच्छ
न्नपि वार्ष्णेय बलादिवनियोजितः ॥ ३६ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ काम एष क्रोध एष
रजोगुणसमुद्भवः ॥ महाशनो महापा
प्मा विद्ध्येनमिह वैरिणम् ॥ ३७ ॥ धूमे

गी० नाव्रियते वह्नियथाऽऽदर्शो मलेन च ॥ य अ०
४३ थोल्बेनावृतो गर्भस्तथा तेनेदमावृतम् ॥ ३
॥३८॥ आवृतं ज्ञानमेतेन ज्ञानिनो नित्य
वैरिणा ॥ कामरूपेण कौन्तेय दुष्पूरेणान
लेन च ॥३९॥ इंद्रियाणि मनो बुद्धिरस्या
धिष्ठानमुच्यते ॥ एतैर्विमोहयत्येष ज्ञा
नमावृत्त्य देहिनम् ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिं ४३
द्रियाण्यादौ नियम्य भरतर्षभ ॥ पाप्मानं

प्रजहि ह्येनं ज्ञानविज्ञाननाशनम् ॥ ४१ ॥
इंद्रियाणि पराण्याहुरिंद्रियेभ्यः परं मनः ॥
मनसस्तु परा बुद्धिर्यो बुद्धेः परतस्तु सः ॥
॥ ४२ ॥ एवं बुद्धेः परं बुद्ध्वा संस्तभ्यात्मा
नमात्मना ॥ जहि शत्रुं महाबाहो काम
रूपं दुरासदम् ॥ ४३ ॥ ॐ तत्सदिति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो

गी० नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीभगवानु अ०
४४ वाच ॥ ॥ इमं विवस्वते योगं प्रोक्तवान ४
हमव्ययम् ॥ विवस्वान्मनवे प्राह मनुरि
क्ष्वाकवेऽब्रवीत् ॥१॥ एवं परंपराप्राप्तमिमं
राजर्षयो विदुः ॥ सकालेनेह महता योगो
नष्टः परंतप ॥ २ ॥ स एवायं मया तेऽद्य
योगःप्रोक्तः पुरातनः ॥ भक्तोसि मे सखा ४४
चेति रहस्यं ह्येतदुत्तमम् ॥ ३ ॥ अर्जुन

उवाच ॥ ॥ अपरं भवतो जन्म परं जन्म
विवस्वतः ॥ कथमेतद्विजानीयां त्वमादौ
प्रोक्तवानिति ॥४॥ श्रीभगवानुवाच ॥ बहू
नि मे व्यतीतानि जन्मानि तव चार्जुन ॥
तान्यहं वेद सर्वाणि न त्वं वेत्थ परंतप॥५॥
अजोपि सन्नव्ययात्मा भूतानामीश्वरोपि
सन्॥ प्रकृतिं स्वामधिष्ठाय संभवाम्यात्म
मायया ॥ ६ ॥ यदा यदा हि धर्मस्य ग्ला

गी० निर्भवति भारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्य अ०
४५ तदाऽऽत्मानं सृजाम्यहम् ॥ ७ ॥ परित्रा ४
णाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ॥
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥
॥८॥ जन्म कर्म च मे दिव्यमेवं यो वेत्ति
तत्त्वतः॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मा
मेति सोऽर्जुन ॥९॥ वीतरागभयक्रोधा म ४५
न्मया मामुपाश्रिताः॥ बहवो ज्ञानतपसा

पृता मद्भावमागताः ॥१०॥ ये यथा मां प्र
पद्यंते तांस्तथैव भजाम्यहम्॥मम वर्त्मानु
वर्तंते मनुष्याः पार्थ सर्वशः ॥ ११ ॥ कांक्ष
न्तः कर्मणां सिद्धिं यजंत इह देवताः ॥ क्षि
प्रं हि मानुषे लोके सिद्धिर्भवति कर्मजा
॥ १२ ॥ चातुर्वर्ण्यं मया सृष्टं गुणकर्मवि
भागशः ॥ तस्य कर्तारमपि मां विद्ध्यक
र्तारमव्ययम्॥१३॥न मां कर्माणि लिंपंति

न मे कर्मफले स्पृहा ॥ इति मां योऽभिजा

नाति कर्मभिर्न स बध्यते ॥ १४ ॥ एवंज्ञा
त्वा कृतं कर्म पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ॥ कुरु क
र्मैव तस्मात्त्वं पर्वैः पूर्वतरं कृतम् ॥१५॥ किं
कर्म किमकर्मेति कवयोप्यत्र मोहिताः ॥
तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसे
ऽशुभात् ॥ १६ ॥ कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यं बो ४६
द्धव्यं च विकर्मणः ॥ अकर्मणश्च बोद्धव्यं

गहना कर्मणो गतिः ॥ १७ ॥ कर्मण्यकर्म
यःपश्येदकर्मणि च कर्म यः ॥ स बुद्धिमा
न्मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ॥ १८ ॥
यस्य सर्वे समारंभाः कामसंकल्पवर्जि
ताः ॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणं तमाहुः पंडितं
बुधाः ॥ १९ ॥ त्यक्त्वा कर्मफलासंगं नि
त्यतृप्तो निराश्रयः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपिनै
व किंचित्करोति सः ॥ २० ॥ निराशीर्यत

गी० चित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शारीरं के अ०
४७ वलं कर्म कर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ॥२१॥ य ४
दृच्छालाभसंतुष्टो द्वंद्वातीतो विमत्सरः ॥
समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्य
ते ॥२२॥ गतसंगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थि
तचेतसः॥यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं प्रवि
लीयते ॥२३॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ४७
ब्रह्मणा हुतम् ॥ ब्रह्मैव तेन गंतव्यं ब्रह्मक

र्मं समाधिना ॥२४॥ दैवमेवापरे यज्ञं यो
गिनः पर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञे
नैवोपजुह्वति ॥ २५ ॥ श्रोत्रादीनींद्रियाण्य
न्ये संयमाग्निषु जुह्वति ॥ शब्दादीन्विष
यानन्य इंद्रियाग्निषु जुह्वति ॥ २६ ॥ सर्वा
णींद्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥
आत्मसंयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥
॥ २७ ॥ द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा योगयज्ञा

गी० स्तथाऽपरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः अ०
४८ संशितव्रताः ॥ २८ ॥ अपाने जुह्वति प्राणं ४
प्राणेऽपानं तथाऽपरे॥ प्राणापानगती रुद्ध्वा
प्राणायामपरायणाः ॥ २९ ॥ अपरे निय
ताहाराः प्राणान् प्राणेषु जुह्वति ॥ सर्वेऽप्ये
ते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ ३० ॥
यज्ञशिष्टाऽमृतभुजो यांति ब्रह्म सनातन ४८
म् ॥ नायं लोकोऽस्त्ययज्ञस्य कुतोऽन्यः

लेनात्मनि विंदति ॥ ३८ ॥ श्रद्धावाँल्लभ
ते ज्ञानं तत्परः संयतेंद्रियः ॥ ज्ञानं लब्ध्वा
परां शांतिमचिरेणाधिगच्छति ॥ ३९ ॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च संशयात्मा विनश्य
ति ॥ नायं लोकोऽस्ति न परो न सुखं संश
यात्मनः ॥ ४० ॥ योगसंन्यस्तकर्माणं
ज्ञानसंच्छिन्नसंशयम् ॥ आत्मवंतं न क
र्माणि निबध्नन्ति धनंजय ॥ ४१ ॥ तस्मा

गी० दज्ञानसंभूतं हृत्स्थं ज्ञानासिनाऽऽत्मनः ॥ अ०
५० छित्त्वैनं संशयं योगमातिष्ठोत्तिष्ठ भारत ॥ ५
॥ ४२ ॥ ओं तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीता
सूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ
ष्णार्जुनसंवादे ज्ञानयोगो नाम चतुर्थोऽ
ध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ श्रीकृष्णा० ॥ अर्जुन उवा
च ॥ ॥ संन्यासं कर्मणां कृष्ण पुनर्योगं च ५०
शंसासि ॥ यच्छ्रेय एतयोरेकं तन्मे ब्रूहि

सुनिश्चितम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
संन्यासः कर्मयोगश्च निःश्रेयसकरावुभौ ॥
तयोस्तु कर्मसंन्यासात्कर्मयोगो विशिष्य
ते ॥ २ ॥ ज्ञेयः स नित्यसंन्यासी यो न द्वेष्टि
न कांक्षति ॥ निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं
बंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ सांख्ययोगौ पृथ
ग्बालाः प्रवदंति न पंडिताः ॥ एकमप्या
स्थितः सम्यगुभयोर्विंदते फलम् ॥ ४ ॥

गी० यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि ग अ०
५१ म्यते ॥ एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति ५
स पश्यति ॥ ५ ॥ संन्यासस्तु महाबाहो
दुःखमाप्तुमयोगतः ॥ योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म
न चिरेणाधिगच्छति ॥ ६ ॥ योगयुक्तो
विशुद्धात्मा विजितात्मा जितेंद्रियः ॥
सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते॥ ५१
॥ ७ ॥ नैव किंचित्करोमीति युक्तो मन्ये

त तत्त्ववित् ॥ पश्यञ्छृण्वन्स्पृशञ्जिघ्र
न्नश्नन्गच्छन्स्वपञ्छ्वसन् ॥ ८ ॥ प्रलप
न्विसृजन्गृह्णन्नुन्मिषन्निमिषन्नपि ॥ इंद्रि
याणींद्रियार्थेषु वर्तंत इति धारयन् ॥९॥ ब्र
ह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति
यः ॥ लिप्यते न स पापेभ्यः पद्मपत्रमिवा
म्भसा॥१०॥कायेन मनसा बुद्ध्या केवलै
रिंद्रियैरपि ॥ योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्य

गी० क्त्वाऽऽत्मशुद्धये ॥ ११ ॥ युक्तः कर्मफलं अ०
५२ त्यक्त्वा शांतिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ॥ अयु ५
क्तः कामकारेण फलेसक्तो निबध्यते॥१२॥
सर्वकर्माणि मनसा संन्यास्यास्ते सुखं
वशी ॥ नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न कार
यन् ॥ १३ ॥ न कर्तृत्वं न कर्माणि लोक
स्य सृजति प्रभुः ॥ न कर्मफलसंयोगं ५२
स्वभावस्तु प्रवर्त्तते ॥ १४ ॥ नादत्ते कस्य

च्चितपापं न चैव सुकृतं विभुः ॥ अज्ञानेना
वृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जंतवः ॥ १५ ॥ ज्ञाने
न तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः ॥
तेषामादित्यवज्ज्ञानं प्रकाशयति तत्पर
म् ॥ १६ ॥ तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठा
स्तत्परायणाः ॥ गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञा
ननिर्धूतकल्मषाः ॥ १७ ॥ विद्याविनयसं
पन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥ शुनि चैव

श्वपाके च पंडिताः समदर्शिनः ॥१८॥ इहै
व तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ॥
निर्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थि
ताः ॥ १९ ॥ न प्रहृष्येत्प्रियं प्राप्य नोद्वि
जेत्प्राप्य चाप्रियम् ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढो
ब्रह्मविद्ब्रह्मणि स्थितः ॥ २० ॥ बाह्यस्पर्शे
ष्वसक्तात्मा विंदत्यात्मनि यत्सुखम् ॥ स
ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षय्यमश्नुते२१।

५३

ये हि संस्पर्शजा भोगा दुःखयोनय एव
ते ॥ आद्यंतवंतः कौंतेय न तेषु रमते
बुधः ॥ २२ ॥ शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्छ
रीराविमोक्षणात् ॥ कामक्रोधोद्भवं वेगं स
युक्तः स सुखी नरः ॥ २३ ॥ योंतःसुखों
तरारामस्तथांतज्योंतिरेव यः ॥ स योगी
ब्रह्म निर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ॥२४॥
लभंते ब्रह्म निर्वाण मृषयः क्षीणकल्मषाः ॥

गी० छिन्नद्वैधा यतात्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥ अ०
५४ ॥ २५ ॥ कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां यत ५
चेतसाम् ॥ अभितो ब्रह्म निर्वाणं वर्तते वि
दितात्मनाम् ॥ २६ ॥ स्पर्शान्कृत्वा बहि
र्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरे भ्रुवोः ॥ प्राणापानौ स
मौ कृत्वा नासाभ्यंतरचारिणौ ॥ २७ ॥
यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मुनिर्मोक्षपरायणः ॥ ५४
विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव

सः ॥ २८ ॥ भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोक
महेश्वरम् ॥ सुहृदं सर्वभूतानां ज्ञात्वा मां
शांतिमृच्छति ॥ २९ ॥ ॥ ॐ तत्सदि
ति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या
यां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे संन्या
सयोगो नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥
॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ अनाश्रितः
कर्मफलं कार्यं कर्म करोति यः ॥ स संन्या

सी च योगी च न निरग्निर्न चाक्रियः ॥
॥ १ ॥ यं संन्यासमिति प्राहुर्योगं तं विद्धि
पाण्डव ॥ न ह्यसंन्यस्तसंकल्पो योगी भ
वति कश्चन ॥ २ ॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं कर्म
कारणमुच्यते ॥ योगारूढस्य तस्यैव
शमः कारणमुच्यते ॥ ३ ॥ यदा हि नेन्द्रि
यार्थेषु न कर्मस्वनुषज्जते ॥ सर्वसंकल्प
संन्यासी योगारूढस्तदोच्यते ॥ ४ ॥

उद्धरेदात्मनाऽऽत्मानं नात्मानमवसादये
त् ॥ आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुरात्मैव रिपु
रात्मनः ॥ ५ ॥ बंधुरात्माऽऽत्मनस्तस्य
येनाऽऽत्मैवात्मना जितः ॥ अनात्मनस्तु
शत्रुत्वे वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ॥ ६ ॥ जिता
त्मनः प्रशांतस्य परमात्मासमाहितः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु तथा मानापमानयोः
॥ ७ ॥ ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा कूटस्थो

गी० विजितेंद्रियः ॥ युक्त इत्युच्यते योगी सम अ०
५६ लोष्टाश्मकांचनः ॥८॥ सुहृन्मित्रार्युदासी ६
नमध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु ॥ साधुष्वपि च पा
पेषु समबुद्धिर्विशिष्यते ॥९॥ योगी युंजीत
सततमात्मानं रहसि स्थितः ॥ एकाकी
यतचित्तात्मा निराशीरपरिग्रहः ॥ १० ॥
शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्म ५६
नः ॥ नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकु

शोत्तरम् ॥ ११ ॥ तत्रैकाग्रं मनः कृत्वा
यतचित्तेंद्रियक्रियः ॥ उपविश्यासने यु
ञ्ज्याद्योगमात्मविशुद्धये ॥ १२ ॥ समं
कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरः ॥ संप्रे
क्ष्य नासिकाग्रं स्वं दिशश्चानवलोकयन् ॥
॥ १३ ॥ प्रशांतात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारि
व्रते स्थितः ॥ मनः संयम्य मच्चित्तो युक्त
आसीत मत्परः ॥ १४ ॥ युंजन्नेवं सदात्मा

गी० नं योगी नियतमानसः ॥ शांतिं निर्वाणपर अ०
५७ मां मत्संस्थामधिगच्छति ॥ १५ ॥ नात्य ६
श्नतस्तु योगोस्ति नचैकांतमनश्नतः ॥ न
चातिस्वप्नशीलस्य जाग्रतो नैव चार्जुन
॥ १६ ॥ युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य
कर्मसु ॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भव
ति दुःखहा ॥ १७ ॥ यदाविनियतं चित्त ५७
मात्मन्येवावतिष्ठते ॥ निःस्पृहः सर्वकामे

भ्यो युक्त इत्युच्यते तदा ॥ १८ ॥ यथा
दीपो निवातस्थो नेंगते सोपमा स्मृता ॥
योगिनोयतचित्तस्य युंजतोयोगमात्मनः
॥ १९ ॥ यत्रोपरमते चित्तं निरुद्धं योग
सेवया ॥ यत्र चैवात्मनाऽऽत्मानं पश्यन्ना
त्मनि तुष्यति ॥ २० ॥ सुखमात्यंतिकं
यत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियम् ॥ वेत्ति यत्र न
चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः ॥ २१ ॥ यं

गी० लब्ध्वा चापरं लाभं मन्यते नाधिकं ततः॥ अ०
५८ यस्मिन्स्थितो न दुःखेन गुरुणापि विचा ६
ल्यते ॥ २२ ॥ तंविद्याद्दुःखसंयोगवियोगं
योगसंज्ञितम् ॥ सनिश्चयेन योक्तव्यो यो
गो निर्विण्णचेतसा ॥ २३ ॥ संकल्पप्रभवा
न्कामांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ॥ मनसैवें
द्रियग्रामं विनियम्य समन्ततः ॥ २४ ॥ ५८
शनैःशनैरुपरमेद्बुद्ध्या धृतिगृहीतया ॥

आत्मसंस्थं मनः कृत्वा न किंचिदपि चिंत
येत् ॥२५॥ यतो यतो निश्चलति मनश्चंचल
मस्थिरम् ॥ ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्ये
व वशं नयेत्॥२६॥प्रशांतमनसं ह्येनं योगि
नं सुखमुत्तमम्॥उपैति शान्तरजसं ब्रह्मभू
तमकल्मषम् ॥ २७ ॥ युंजन्नेवं सदात्मानं
योगी विगतकल्मषः ॥ सुखेन ब्रह्मसंस्पर्श
मत्यंतं सुखमश्नुते ॥२८॥ सर्वभूतस्थमा

गी० त्मानं सर्वभूतानि चात्मनि ॥ ईक्षते योग अ०
५९ युक्तात्मा सर्वत्र समदर्शनः ॥ २९ ॥ यो ६
मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ॥ त
स्याहं न प्रणश्यामि स च मे न प्रणश्यति
॥ ३० ॥ सर्वभूतस्थितं यो मां भजत्येकत्व
मास्थितः ॥ सर्वथा वर्तमानोपि स योगी
मयि वर्तते ॥३१॥ आत्मौपम्येन सर्वत्र स ५९
मं पश्यति योऽर्जुन ॥ सुखं वा यदि वा दुःखं

स योगी परमो मतः ॥ ३२ ॥ ॥ अर्जुन
उवाच ॥ योऽयं योगस्त्वया प्रोक्तः साम्येन
मधुसूदन ॥ एतस्याहं न पश्यामि चंचल
त्वात्स्थितिं स्थिराम् ॥ ३३ ॥ चंचलं हि म
नः कृष्ण प्रमाथि बलवद्दृढम् ॥ तस्याहं नि
ग्रहं मन्ये वायोरिव सुदुष्करम् ॥ ३४ ॥
श्रीभगवानुवाच॥ असंशयं महाबाहो मनो
दुर्निग्रहं चलम् ॥ अभ्यासेन तु कौंतेय वै

गी० राग्येण च गृह्यते ॥ ३५ ॥ असंयतात्म अ०
६० ना योगो दुष्प्राप इति मे मतिः ॥ वश्या ६
त्मना तु यतता शक्योऽवाप्तुमुपायतः ॥
॥३६॥अर्जुन उवाच ॥ अयतिः श्रद्धयोपे
तो योगाच्चलितमानसः ॥ अप्राप्य योग
संसिद्धिं कां गतिं कृष्ण गच्छति ॥ ३७ ॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिव नश्य ६०
ति ॥ अप्रतिष्ठो महाबाहो विमूढो ब्रह्मणः

पथि ॥ ३८ ॥ एतन्मे संशयं कृष्ण च्छेत्तु
मर्हस्यशेषतः ॥ त्वदन्यः संशयस्यास्य
च्छेता न ह्युपपद्यते ॥ ३९ ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ पार्थ नैवेह नामुत्र विनाश
स्तस्य विद्यते ॥ न हि कल्याणकृत्कश्चि
दुर्गतिं तात गच्छति ॥ ४० ॥ प्राप्य पु
ण्यकृताँल्लोकानुषित्वा शाश्वतीः समाः ॥
शुचीनां श्रीमतां गेहे योगभ्रष्टोऽभिजाय

गी० ते ॥ ४१ ॥ अथवा योगिनामेव कुले भव अ०
६१ ति धीमताम् ॥ एतद्धि दुर्लभतरं लोके ६
जन्म यदीदृशम् ॥ ४२ ॥ तत्र तं बुद्धिसं
योगं लभते पौर्वदैहिकम् ॥ यतते च त
तो भूयः संसिद्धौ कुरुनंदन ॥ ४३ ॥ पू
र्वाभ्यासेन तेनैव ह्रियते ह्यवशोऽपि सः ॥
जिज्ञासुरपि योगस्य शब्दब्रह्मातिवर्तते ॥ ६१
॥ ४४ ॥ प्रयत्नाद्यतमानस्तु योगी संशुद्ध

किल्बिषः ॥ अनेकजन्मसंसिद्धस्ततो
याति परां गतिम् ॥ ४५॥ तपस्विभ्योऽधि
को योगी ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः ॥ क
र्मिभ्यश्चाधिको योगी तस्माद्योगी भवा
र्जुन ॥ ४६ ॥ योगिनामपि सर्वेषां मद्गते
नान्तरात्मना ॥ श्रद्धावान्भजते यो मां
स मे युक्ततमो मतः॥ ४७ ॥ इतिश्रीम
द्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योग

गी० शास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अभ्यासयोगो अ०
६२ नाम षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणम ७
स्तु ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मय्यासक्तमनाः
पार्थ योगं युजन्मदाश्रयः ॥ असंशयं स
मग्रं मां यथा ज्ञास्यासि तच्छृणु ॥ १ ॥
ज्ञानं तेऽहं सविज्ञानमिदं वक्ष्याम्यशेष
तः ॥ यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यज्ज्ञातव्य ६२
मवशिष्यते ॥ २ ॥ मनुष्याणां सहस्रेषु क

श्चियतति सिद्धये ॥ यततामपि सिद्धानां
कश्चिन्मां वेत्ति तत्त्वत: ॥ ३ ॥ भूमिरापो
नलो वायु: खं मनो बुद्धिरेव च ॥ अहंकार
इतीयं मे भिन्ना प्रकृतिरष्टधा ॥ ४ ॥ अपरे
यमितस्त्वन्यां प्रकृतिं विद्धि मे पराम् ॥
जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगत्
॥ ५ ॥ एतद्योनीनि भूतानि सर्वाणीत्युप
धारय ॥ अहं कृत्स्नस्य जगत: प्रभव: प्रल

गी० यस्तथा ॥ ६ ॥ मत्तः परतरं नान्यत्किंचि अ०
६३ दस्ति धनंजय ॥ मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे ७
मणिगणा इव ॥ ७ ॥ रसोऽहमप्सु कौंतेय
प्रभास्मि शशिसूर्ययोः ॥ प्रणवः सर्ववेदेषु
शब्दः खे पौरुषं नृषु ॥ ८ ॥ पुण्यो गंधः पृ
थिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ ॥ जीवनं
सर्वभूतेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥ ९ ॥ ६३
बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनात

नम् ॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्वि
नामहम् ॥ १० ॥ बलं बलवतामस्मि काम
रागविवर्जितम् ॥ धर्माविरुद्धो भूतेषु का
मोऽस्मि भरतर्षभ ॥ ११ ॥ ये चैव सात्त्वि
का भावा राजसास्तामसाश्च ये ॥ मत्त
एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥१२॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ॥
मोहितं नाभिजानाति मामेभ्यः परमव्य

गी० यम् ॥१३॥ दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया अ०
६४ दुरत्यया ॥ मामेव ये प्रपद्यंते मायामेतां ७
तरंति ते ॥१४॥ न मां दुष्कृतिनो मूढाः प्रप
द्यंते नराधमाः ॥ माययापहृतज्ञाना आसु
रं भावमाश्रिताः ॥ १५ ॥ चतुर्विधा भजंते
मां जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ॥ आर्तो जिज्ञा
सुरर्थार्थी ज्ञानी च भरतर्षभ ॥ १६ ॥ तेषां ६४
ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते ॥

प्रियो हि ज्ञानिनोत्यर्थमहं स च मम
प्रियः ॥ १७ ॥ उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी
त्वात्मैव मे मतम्॥ आस्थितः स हि युक्ता
त्मा मामेवानुत्तमां गतिम् ॥ १८ ॥ बहूनां
जन्मनामंते ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ॥ वासुदे
वः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः ॥ १९ ॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यंतेऽन्यदेव
ताः ॥ तंतं नियममास्थाय प्रकृत्या नि

गी० यताः स्वया ॥ २० ॥ यो यो यां यां तनुं अ०
६५ भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति ॥ तस्य त ७
स्याऽचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहम् ॥
॥ २१ ॥ स तया श्रद्धया युक्तस्तस्याराध
नमीहते ॥ लभते च ततः कामान्मयैव
विहितान्हितान् ॥ २२ ॥ अंतवत्तु फलं
तेषां तद्भवत्यल्पमेधसाम् ॥ देवान्देवय ६५
जोयान्ति मद्भक्ता यान्ति मामपि ॥ २३ ॥ अ

व्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यंते मामबुद्धयः ॥
परं भावमजानन्तो ममाव्ययमनुत्तमम् ॥
॥ २४ ॥ नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायास
मावृतः ॥ मूढोऽयं नाभिजानाति लोको मा
मजमव्ययम् ॥२५॥ वेदाहं समतीतानि व
र्तमानानि चार्जुन॥ भविष्याणि च भूतानि
मां तु वेद न कश्चन॥२६॥इच्छाद्वेषसमुत्थे
न द्वंद्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि संमोहं

सर्गे यांति परंतप॥२७॥ येषां त्वंतगतं पापं
जनानां पुण्यकर्मणाम् ॥ ते द्वंद्वमोहनिर्मु
क्ता भजंते मां दृढव्रताः॥ २८॥ जरामरण
मोक्षाय मामाश्रित्य यतंति ये॥ ते ब्रह्म त
द्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाऽखिलम् ॥
॥२९॥साधिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये
विदुः॥प्रयाणकालेपि च मां ते विदुर्युक्त
चेतसः ॥ ३०॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूप

निषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णा
र्जुनसंवादे ज्ञानविज्ञानयोगो नाम सप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ किं
तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम॥
अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते
॥ १ ॥ अधियज्ञः कथं कोत्र देहेऽस्मि
न्मधुसूदन ॥ प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयो
ऽसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥ श्रीभगवानु

गी० वाच ॥ अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्या अ०
६७ त्ममुच्यते ॥ भूतभावोद्भवकरो विसर्गः ८
कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥ अधिभूतं क्षरो भावः
पुरुषश्चाधिदैवतम् ॥ अधियज्ञोऽहमेवात्र
देहे देहभृतां वर ॥ ४ ॥ अंतकाले च मामे
व स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ॥ यः प्रयाति
स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥ ६७
यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यंते कलेव

रम् ॥ तं तमेवैति कौंतेय सदा तद्भावभा
वितः ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु माम
नुस्मर युध्य च ॥ मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मा
मेवैष्यस्यसंशयम् ॥ ७ ॥ अभ्यासयोग
युक्तेन चेतसा नान्यगामिना ॥ परमं पुरु
षं दिव्यं याति पार्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥
कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसम
नुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूप

गी० मादित्यवर्णं तमसः परस्तात्॥९॥प्रयाण अ०
६८ काले मनसाऽचलेन भक्त्या युक्तो योग ८
बलेन चैव ॥ भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्य
क्स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥ १० ॥
यदक्षरं वेदविदो वदंति विशंति यद्यतयो
वीतरागाः ॥ यदिच्छंतो ब्रह्मचर्यं चरंति
तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥ सर्वद्वा ६८
राणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ॥ मू

र्ध्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधार
णाम् ॥१२॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याह
रन्मामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यज
न्देहं स याति परमां गतिम्॥१३॥अनन्य
चेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ॥
तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य यो
गिनः ॥ १४॥ मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखा
लयमशाश्वतम् ॥ नाप्नुवन्ति महात्मानः

 संसिद्धिं परमां गताः ॥१५॥ आ ब्रह्मभुव
 नाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ॥ मामुपेत्य
तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥ १६ ॥ सह
स्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्मणो विदुः ॥ रात्रिं युग
सहस्रांतां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥ १७ ॥
अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः प्रभवंत्यहरागमे ॥
रात्र्यागमे प्रलीयंते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥
॥ १८ ॥ भूतग्रामः स एवायं भूत्वा

भूत्वा प्रलीयते ॥ रात्र्यागमेऽवशः पार्थ
प्रभवत्यहरागमे ॥१९॥परस्तस्मात्तुभावो
न्यो व्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः ॥ यः स सर्वे
षु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति॥२०॥अव्य
क्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहुःपरमां गतिम् ॥ यं
प्राप्य न निवर्त्तन्ते तद्धाम परमं मम॥२१॥
पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्य
या॥यस्यांतःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं

गी० ततम् ॥२२॥ यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्तिं अ०
७० चैव योगिनः ॥ प्रयाता यांति तं कालं ८
वक्ष्यामि भरतर्षभ ॥२३॥ अग्निर्ज्योतिरहः
शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम् ॥ तत्र प्रयाता
गच्छंति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥२४॥ धूमो
रात्रिस्तथा कृष्णःषण्मासा दक्षिणायनम्॥
तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निव ७०
र्तते ॥ २५ ॥ शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः

शाश्वते मते ॥ एकया यात्यनावृत्तिमन्य
यावर्तते पुनः ॥ २६ ॥ नैते सृती पार्थ
जानन्योगी मुह्यति कश्चन ॥ तस्मात्सर्वे
षु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥
वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यत्पुण्य
फलं प्रदिष्टम् ॥ अत्येति तत्सर्वमिदं
विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम् ॥
॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु

गी० ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन अ०
७१ संवादे अक्षरब्रह्मयोगो नाम अष्टमोऽध्या ९
यः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदं
तु ते गुह्यतमं प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥ ज्ञानं
विज्ञानसहितं यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात्
॥ १ ॥ राजविद्या राजगुह्यं पवित्रमिद
मुत्तमम् ॥ प्रत्यक्षावगमं धर्म्यं सुसुखं कर्तु ७१
मव्ययम् ॥ २ ॥ अश्रद्दधानाः पुरुषाः धर्म

स्यास्य परंतप ॥ अप्राप्य मां निवर्तन्ते
मृत्युसंसारवर्त्मनि ॥ ३ ॥ मया ततमिदं
सर्वं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानि सर्व
भूतानि न चाहं तेष्ववस्थितः ॥४ ॥ न
च मत्स्थानि भूतानि पश्य मे योगमैश्व
रम् ॥ भूतभृन्न च भूतस्थो ममात्मा भूत
भावनः ॥ ५ ॥ यथाऽकाशस्थितो नित्यं
वायुः सर्वत्रगो महान् ॥ तथा सर्वाणि भू

गी॰ तानि मत्स्थानीत्युपधारय ॥६॥ सर्वभूता अ॰
७२ नि कौंतेय प्रकृतिं यांति मामिकाम् ॥ कल्प ९
क्षये पुनस्तानि कल्पादौ विसृजाम्यहम् ॥
॥७॥ प्रकृतिं स्वामवष्टभ्य विसृजामि पुनः
पुनः ॥ भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशंप्रकृतेर्व
शात् ॥ ८ ॥ नच मां तानि कर्माणि निब
ध्नंति धनंजय ॥ उदासीनवदासीनमसक्तं ७२
तेषु कर्मसु ॥ ९ ॥ मयाऽध्यक्षेण प्रकृतिः

सूयते सचराचरम् ॥ हेतुनानेन कौंतेय
जगद्धिपरिवर्तते ॥ १० ॥ अवजानंति मां
मूढा मानुषीं तनुमाश्रितम्॥परं भावमजा
नंतो मम भूतमहेश्वरम् ॥ ११ ॥ मोघाशा
मोघकर्माणो मोघज्ञाना विचेतसः॥ राक्ष
सीमासुरीं चैव प्रकृतिं मोहिनीं श्रिताः ॥
॥ १२ ॥ महात्मानस्तु मां पार्थ दैवीं प्रकृति
माश्रिताः ॥ भजंत्यनन्यमनसो ज्ञात्वाभू

गी० तादिमव्ययम् ॥ १३ ॥ सततं कीर्तयंतो अ०
७३ मां यतंतश्च दृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्च मां भ ९
क्त्या नित्ययुक्ता उपासते ॥ १४ ॥ ज्ञान
यज्ञेन चाप्यन्ये यजंतोमामुपासते ॥ एक
त्वेनपृथक्त्वेनबहुधाविश्वतोमुखम् ॥१५॥
अहंक्रतुरहं यज्ञः स्वधाहमहमौषधम् ॥ मं
त्रोहमहमेवाज्यमहमग्निरहंहुतम् ॥ १६ ॥ ७३
पिताहमस्य जगतो माता धाता पिताम

हः ॥ वेद्यं पवित्रमोंकार ऋक्साम यजु
रेव च ॥ १७ ॥ गतिर्भर्त्ता प्रभुः साक्षी निवा
सः शरणं सुहृत् ॥ प्रभवः प्रलयः स्थानं
निधानं बीजमव्ययम् ॥ १८ ॥ तपाम्य
हमहं वर्षं निगृह्णाम्युत्सृजामि च ॥ अमृत
चैव मृत्युश्च सदसच्चाहमर्जुन ॥ १९ ॥ त्रै
विद्या मां सोमपाः पूतपापा यज्ञैरिष्ट्वास्व
र्गतिं प्रार्थयंते ॥ ते पुण्यमासाद्य सुरेंद्रलो

कमश्नंति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ॥२०॥
ते तं भुक्त्वा स्वर्गलोकं विशालं क्षीणे
पुण्ये मर्त्यलोकं विशंति ॥ एवं त्रयीधर्म
मनुप्रपन्ना गतागतं कामकामा लभंते ॥
॥ २१ ॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः
पर्युपासते ॥ तेषां नित्याभियुक्ताना योग
क्षेमं वहाम्यहम् ॥ २२ ॥ येप्यऽन्यदेवता
भक्ता यजंते श्रद्धयान्विताः ॥ तेऽपिमामेव

कौंतेय यजंत्यविधिपूर्वकम् ॥ २३ ॥ अहं
हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ॥ न
तु मामभिजानंति तत्त्वेनातश्च्यवंति ते ॥
॥ २४ ॥ यांति देवव्रता देवान्पितॄन्यांति
पितृव्रताः ॥ भूतानि यांति भूतेज्या यांति
मद्याजिनोऽपि माम् ॥ २५ ॥ पत्रं पुष्पं
फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं
भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः ॥२६॥

 यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि
 यत् ॥ यत्तपस्यासि कौंतेय तत्कुरुष्व मद
र्पणम् ॥ २७ ॥ शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्य
से कर्मबंधनैः ॥ संन्यासयोगयुक्तात्मा
विमुक्तो मामुपैष्यसि ॥ २८ ॥ समोऽहं
सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ॥
ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्य
हम् ॥ २९ ॥ अपि चेत्सुदुराचारो भजते

मामनन्यभाक् ॥ साधुरेव स मंतव्यः सम्य
ग्व्यवसितो हि सः ॥ ३० ॥ क्षिप्रं भवति
धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति ॥ कौ
न्तेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति ॥
॥ ३१ ॥ मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येऽपिस्युः
पापयोनयः ॥ स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्ते
ऽपि याति परां गतिम् ॥ ३२ ॥ किं पुनर्ब्रा
ह्मणाः पुण्या भक्ता राजर्षयस्तथा ॥ अनि

त्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भजस्व माम् ॥
॥ ३३ ॥ मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां
नमस्कुरु ॥ मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं
मत्परायणः ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गी
तासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्री
कृष्णार्जुनसंवादे राजविद्याराजगुह्ययोगो
नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीभगवानुवा ७६
च ॥ ॥ भूय एव महाबाहो शृणु मे परमं व

चः ॥यत्तेऽहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितका
म्यया ॥ १॥ नमे विदुः सुरगणाःप्रभवं न म
हर्षयः ॥अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च
सर्वशः ॥२॥ यो मामजमनादिं च वेत्ति लो
कमहेश्वरम् ॥ असंमूढः स मर्त्येषु सर्व
पापैः प्रमुच्यते ॥३॥ बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहःक्ष
मा सत्यं दमःशमः॥सुखं दुःखं भवो भावो
भयं चाभयमेव च ॥ ४ ॥ अहिंसा सम

गी० ता तुष्टिस्तपो दानं यशोऽयशः ॥ भवंति अ०
७७ भावा भूतानां मत्त एव पृथग्विधाः ॥ ५॥ १०
महर्षयः सप्त पूर्वे चत्वारो मनवस्तथा ॥
मद्भावा मानसा जाता येषां लोक इमाः
प्रजाः ॥ ६ ॥ एतां विभूतिं योगं च मम
यो वेत्ति तत्त्वतः ॥ सोऽविकंपेन योगेन
युज्यते नात्र संशयः ॥ ७ ॥ अहं सर्व ७७.
स्य प्रभवो मत्तः सर्वं प्रवर्त्तते ॥ इति मत्वा

भजंते मां बुधा भावसमान्विताः ॥ ८ ॥
मच्चित्ता मद्गतप्राणा बोधयंतः परस्परम् ॥
कथयंतश्च मां नित्यं तुष्यंति च रमंति
च ॥९॥ तेषां सततयुक्तानां भजतां प्रीति
पूर्वकम् ॥ ददामि बुद्धियोगं तं येन मामु
पयांति ते ॥ १० ॥ तेषामेवानुकंपार्थम
हमज्ञानजं तमः ॥ नाशयाम्यात्मभाव
स्थो ज्ञानदीपेन भास्वता ॥ ११ ॥ अर्जुन

उवाच ॥ परं ब्रह्म परं धाम पवित्रं परमं
भवान् ॥ पुरुषं शाश्वतं दिव्यमादिदेव
मजं विभुम् ॥१२॥ आहुस्त्वामृषयः सर्वे
देवर्षिर्नारदस्तथा ॥ असितोदेवलोव्यासः
स्वयं चैव ब्रवीषि मे ॥१३॥ सर्वमेतदृतं म
न्ये यन्मां वदसि केशव ॥ न हि ते भगवन्
व्यक्तिं विदुर्देवा न दानवाः ॥१४॥ स्वय
मेवात्मनाऽऽत्मानं वेत्थ त्वं पुरुषोत्तम ॥

भूतभावन भूतेश देवदेव जगत्पते॥१५॥व
क्तुमर्हस्यशेषेण दिव्या ह्यात्मविभूतयः॥
याभिर्विभूतिभिर्लोकानिमांस्त्वं व्याप्य
तिष्ठसि॥ १६ ॥ कथं विद्यामहं योगिंस्त्वां
सदा परिचिंतयन्॥ केषुकेषु च भावेषु
चिंत्योसि भगवन्मया॥ १७॥ विस्तरेणा
त्मनो योगं विभूतिं च जनार्दन॥॥भूयःक
थय तृप्तिर्हि शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम्॥

 ॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ हंत ते
 कथयिष्यामि दिव्या ह्यात्मविभूतयः ॥
प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ नास्त्यंतो विस्तरस्य
मे ॥ १९ ॥ अहमात्मागुडाकेश सर्वभूताश
यस्थितः ॥ अहमादिश्चमध्यं च भूतानामं
त एव च॥२०॥आदित्यानामहं विष्णुर्ज्यो
तिषां रविरंशुमान् ॥ मरीचिर्मरुतामस्मि
नक्षत्राणामहं शशी ॥ २१ ॥ वेदानां सामवे

द्रोऽस्मि देवानामस्मि वासवः ॥ इंद्रियाणां
मनश्चास्मि भूतानामस्मि चेतना ॥ २२॥
रुद्राणां शंकरश्चास्मि वित्तेशो यक्षरक्ष
साम् ॥ वसूनां पावकश्चास्मि मेरुः शिखरि
णामहम् ॥ २३ ॥ पुरोधसां च मुख्यं मां
विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ॥ सेनानीनामहं
स्कंदः सरसामस्मि सागरः ॥ २४ ॥ मह
र्षीणां भृगुरहं गिरामस्म्येकमक्षरम् ॥

गी० यज्ञानां जपयज्ञोऽस्मि स्थावराणां हिमाल अ०
८० यः ॥२५॥ अश्वत्थः सर्ववृक्षाणां देवर्षीणां १०
च नारदः ॥ गंधर्वाणां चित्ररथः सिद्धानां
कपिलो मुनिः ॥ २६ ॥ उच्चैःश्रवसमश्वानां
विद्धि माममृतोद्भवम् ॥ ऐरावतं गजेंद्राणां
नराणां च नराधिपम् ॥ २७ ॥ आयुधानां
महं वज्रं धेनूनामस्मि कामधुक् ॥ प्रजन ८०
श्चास्मि कंदर्पः सर्पाणामस्मि वासुकिः ॥

॥२८॥ अनंतश्चास्मि नागानां वरुणो याद
सामहम् ॥ पितॄणामर्यमा चास्मि यमः
संयमतामहम् ॥ २९ ॥ प्रह्लादश्चास्मि
दैत्यनां कालः कलयतामहम् ॥ मृगाणां
च मृगेंद्रोहं वैनतेयश्च पक्षिणाम् ॥३०॥ प
वनः पवतामस्मि रामः शस्त्रभृतामहम् ॥
झषाणां मकरश्चास्मि स्रोतसामस्मि जा
ह्नवी ॥ ३१ ॥ सर्गाणामादिरंतश्च मध्यं चै

 वाहमर्जुन ॥ अध्यात्मविद्या विद्यानां वादः
 प्रवदतामहम् ॥ ३२ ॥ अक्षराणामकारो
ऽस्मि द्वंद्वः सामासिकस्यच ॥ अहमेवाक्ष
यः कालो धाताऽहं विश्वतोमुखः॥३३॥ मृ
त्युः सर्वहरश्चाहमुद्भवश्च भविष्यताम् ॥
कीर्तिःश्रीर्वाक्च नारीणां स्मृतिर्मेधा धृतिः
क्षमा ॥ ३४ ॥ बृहत्साम तथा साम्नां गाय
त्री छंदसामहम् ॥ मासानां मार्गशीर्षोऽह

मृतूनां कुसुमाकरः ॥ ३५ ॥ द्यूतं छलयता
मास्मि तेजस्तेजस्विनामहम् ॥ जयो
ऽस्मि व्यवसायोऽस्मि सत्त्वं सत्त्ववताम
हम्॥३६॥ वृष्णीनां वासुदेवोऽस्मि पांडवा
नां धनंजयः ॥ मुनीनामप्यहं व्यासः कवी
नामुशना कविः ॥ ३७ ॥ दंडो दमयताम
स्मि नीतिरस्मि जिगीषताम् ॥ मौनं चैवा
स्मि गुह्यानां ज्ञानं ज्ञानवतामहम् ॥३८॥

यच्चापि सर्वभूतानां बीजं तदहमर्जुन ॥
न तदस्ति विना यत्स्यान्मया भूतं चरा
चरम् ॥ ३९ ॥ नांतोऽस्ति मम दिव्यानां
विभूतीनां परंतप ॥ एष तूद्देशतः प्रोक्तो
विभूतेर्विस्तरो मया॥४०॥ यद्यद्विभूतिम
त्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेव वा ॥ तत्तदेवावग
च्छ त्वं मम तेजोंशसंभवम् ॥ ४१ ॥ अ ८२
थवा बहुनैतेन किं ज्ञातेन तवार्जुन ॥ विष्ट

भ्याहमिदं कृत्स्नमेकांशेन स्थितो जग
त् ॥ ४२ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिष
त्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुन
संवादे विभूतियोगो नाम दशमोऽध्यायः
॥ १० ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ मदनुग्रहायप
रमं गुह्यमध्यात्मसंज्ञितम् ॥ यत्त्वयोक्तं
वचस्तेन मोहोऽयं विगतो मम ॥ १ ॥ भ
वाप्ययौहि भूतानां श्रुतौ विस्तरशो मया॥

गी० त्वत्तः कमलपत्राक्ष माहात्म्यमपि चाव्य अ०
८३ यम् ॥ २ ॥ एवमेतद्यथात्थ त्वमात्मानं ११
परमेश्वर॥ द्रष्टुमिच्छामि ते रूपमैश्वरं पुरु
षोत्तम ॥ ३ ॥ मन्यसे यदि तच्छक्यं म
या द्रष्टुमिति प्रभो ॥ योगेश्वर ततो मे त्वं
दर्शयात्मानमव्ययम् ॥ ४ ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशोथ स ८३
हस्रशः ॥ नानाविधानि दिव्यानि नानाव

वर्णाकृतीनि च ॥५॥ पश्यादित्यान्वसून्रु
द्रानश्विनौ मरुतस्तथा ॥ बहून्यदृष्टपू
र्वाणि पश्याश्चर्याणि भारत॥६॥ इहैकस्थं
जगत्कृत्स्नं पश्याद्य सचराचरम् ॥ मम
देहे गुडाकेश यच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ॥७॥
नतु मां शक्यसे द्रष्टुमनेनैव स्वचक्षुषा ॥
दिव्यं ददामि ते चक्षुः पश्य मे योगमैश्वर
म् ॥ ८ ॥ ॥ संजय उवाच ॥ ॥ एवमु

 क्त्वा ततो राजन्महायोगेश्वरो हरिः ॥ द
 र्शयामास पार्थाय परमं रूपमैश्वरम् ॥९॥
अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनम् ॥ अने
कदिव्याभरणं दिव्यानेकोद्यतायुधम् ॥
॥ १० ॥ दिव्यमाल्यांबरधरं दिव्यगंधानु
लेपनम् ॥ सर्वाश्चर्यमयं देवमनंतं विश्वतो
मुखम् ॥ ११ ॥ दिवि सूर्यसहस्रस्य भवे
द्युगपदुत्थिता ॥ यदि भा सदृशी सा स्या

द्धासस्तस्य महात्मनः॥ १२ ॥ तत्रैकस्थं
जगत्कृत्स्नं प्रविभक्तमनेकधा ॥ अपश्य
द्देवदेवस्य शरीरे पांडवस्तदा ॥ १३ ॥ त
तः स विस्मयाविष्टो हृष्टरोमा धनंजयः ॥
प्रणम्य शिरसा देवं कृताञ्जलिरभाषत
॥ १४ ॥ ॥ अर्जुन उवाच ॥ पश्यामि
देवांस्तव देव देहे सर्वांस्तथा भूतविशेषसं
घान् ॥ ब्रह्माणमीशं कमलासनस्थमृषींश्च

 सर्वानुरगांश्च दिव्यान् ॥ १५ ॥ अनेकबाहू
 दरवक्त्रनेत्रं पश्यामि त्वां सर्वतोनंतरूप
म् ॥ नांतं न मध्यं न पुनस्तवादिं पश्यामि
विश्वेश्वर विश्वरूपम् ॥ १६ ॥ किरीटिनं
गदिनं चक्रिणं च तेजोराशिं सर्वतो दीप्ति
मंतम् ॥ पश्यामि त्वां दुर्निरीक्ष्यं समंता
द्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ॥ १७ ॥ त्वम
क्षरं परमं वेदितव्यं त्वमस्य विश्वस्य परं

निधानम् ॥ त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता
सनातनस्त्वं पुरुषो मतो मे॥१८॥अनादि
मध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रंम
पश्यामि त्वां दीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसा वि
श्वमिदंतपंतम्॥१९॥ द्यावापृथिव्योरिदमं
तरं हिव्याप्तं त्वयैकेन दिशश्च सर्वाः॥दृष्ट्वा
द्भुतं रूपमुग्रं तवेदं लोकत्रयं प्रव्यथितं म
हात्मन॥२०॥अमी हि त्वां सुरसंघा विशं

गी० ति केचिद्भीताः प्राजलयो गृणंति ॥ स्व अ०
८६ स्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसंघाः स्तुवंति ११
त्वां स्तुतिभिः पुष्कलाभिः ॥ २१ ॥ रुद्रा
दित्या वसवो ये च साध्या विश्वेऽश्विनौम
रुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयक्षासुरसिद्धसं
घा वीक्षंते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥२२ ॥
रूपं महत्ते बहुवक्त्रनेत्रं महाबाहो बहुबाहू ८६
रुपादम् ॥ बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं दृष्ट्वा लो

काः प्रव्यथितास्तथाहम् ॥२३॥ नभःस्पृशं
दीप्तमनेकवर्णं व्यात्ताननं दीप्तविशालने
त्रम् ॥ दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितांतरात्मा धृ
तिं न विंदामि शमं च विष्णो॥२४॥दंष्ट्राक
रालानि च ते मुखानि दृष्ट्वैव कालानल
सन्निभानि ॥ दिशो न जाने न लभे च शर्म
प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥ २५ ॥ अमी च
त्वां धृतराष्ट्रस्य पुत्राः सर्वे सहैवाऽवनिपा

लसंघैः ॥ भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ
सहास्मदीयैरपि योधमुख्यैः ॥ २६ ॥ व
क्त्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति दंष्ट्राकराला
नि भयानकानि ॥ केचिद्विलग्ना दशनांत
रेषु संदृश्यंते चूर्णितैरुत्तमांगैः ॥ २७ ॥ य
था नदीनां बहवोंऽबुवेगाः समुद्रमेवाभिमु
खा द्रवंति ॥ तथा तवामी नरलोकवीरा वि ८७
शंति वक्त्राण्यभिविज्वलंति ॥ २८ ॥ यथा

प्रदीप्तं ज्वलनं पतंगा विशंति नाशाय समृ
द्धवेगाः ॥ तथैव नाशाय विशंति लोकास्त
वापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः ॥ २९ ॥ लेलि
ह्यसे ग्रसमानः समंताल्लोकान्समग्रान्वद
नैर्ज्वलद्भिः ॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं
भासस्तवोग्राः प्रतपंति विष्णो ॥३०॥आ
ख्याहि मे को भवानुग्ररूपो नमोस्तुते देव
वर प्रसीद ॥ विज्ञातुमिच्छामि भवंतमा

गी० ख्यं नहि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ॥ ३१ ॥ अ०
८८ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ कालोस्मि लोकक्ष ११
यकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः॥
ऋतेऽपि त्वां न भविष्यंति सर्वे येऽवस्थि
ताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥३२॥ तस्मात्त्वमु
त्तिष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून्भुंक्ष्व रा
ज्यं समृद्धम् ॥ मयैवैते निहताः पूर्वमेव नि ८८
मित्तमात्रं भवसव्यसाचिन्॥३३॥द्रोणं च

भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं तथाऽन्यानपि
योधवीरान् ॥ मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथि
ष्ठा युद्ध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान्॥ ३४॥
संजय उवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं केश
वस्य कृताञ्जलिर्वेपमानः किरीटी ॥ नम
स्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभी
तः प्रणम्य ॥ ३५ ॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥
स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्य

गी० त्यनुरज्यते च ॥ रक्षांसि भीतानि दिशो अ०
८९ द्रवंति सर्वे नमस्यंति च सिद्धसंघाः ॥३६॥ ११
कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन् गरीयसे ब्र
ह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ॥ अनंत देवेश जगन्निवा
स त्वमक्षरं सदसत्तत्परं यत् ॥३७॥ त्वमा
दिदेवः पुरुषःपुराणस्त्वमस्य विश्वस्य परं
निधानम् ॥वेत्ताऽसि वेद्यं च परं च धाम त्व ८९
याततांविश्वमनंतरूप ॥३८॥वायुर्यमोऽग्नि

र्वरुण: शशांक: प्रजापतिस्त्वं प्रपितामह
श्च ॥ नमो नमस्तेऽस्तु सहस्त्रकृत्व: पुनश्च
भूयोपि नमो नमस्ते ॥३९॥ नम: पुरस्ता
दथ पृष्ठतस्ते नमोस्तु ते सर्वत एव सर्व॥
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वं सर्वं समाप्नो
षिततोऽसि सर्व: ॥ ४० ॥ सखेति मत्वा
प्रसभं यदुक्तं हे कृष्ण हे यादव हे सखेति॥
अजानता महिमानं तवेदं मया प्रमादा

गी० त्प्रणयेन वापि ॥४१॥ यच्चावहासार्थमस अ०
९० त्कृतोसि विहारशय्यासनभोजनेषु॥एको ११
थ वाप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामह
मप्रमेयम् ॥ ४२ ॥ पितासि लोकस्य चरा
चरस्य त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान् ॥ न
त्वत्समोस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो लोकत्र
येप्यप्रतिमप्रभावः ॥ ४३ ॥ तस्मात्प्रणम्य ९०
प्रणिधाय कायं प्रसादये त्वामहमीशमी

ढ्यम्॥पितेवपुत्रस्यसखेवसख्युःप्रियः प्रि
यायार्हसिदेवसोढुम् ॥४४॥ अदृष्टपूर्वंहृषि
तोस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं मनो मे ॥
तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जग
न्निवास ॥ ४५ ॥ किरीटिनं गदिनं चक्रह
स्तमिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ॥ तेनैव
रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो भव विश्वमू
र्तै ॥ ४६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मया

गी० प्रसन्नेन तवार्जुनेदं रूपं परं दर्शितमात्मयो अ०
११ गात् ॥ तेजोमयं विश्वमनंतमाद्यं यन्मे त्व ११
दन्येन न दृष्टपूर्वम् ॥४७॥ नवेदयज्ञाध्यय
नैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्नतपोभिरुग्रैः॥एवं
रूपः शक्य अहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कु
रुप्रवीर ॥४८॥ माते व्यथा मा च विमूढ
भावो दृष्ट्वारूपंघोरमीदृङ्ममेदम् ॥ व्यपे ११
तभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमिदं

प्रपश्य ॥ ४९ ॥ संजय उवाच ॥ इत्यर्जुनं
वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं दर्शयामा
स भूयः ॥ आश्वासयामास च भीतमेनं
भूत्वा पुनःसौम्यवपुर्महात्मा ॥५०॥ अर्जु
न उवाच ॥ दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं
जनार्दन ॥ इदानीमस्मि संवृत्तः सचेताः
प्रकृतिं गतः ॥ ५१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सु
दुर्दर्शमिदं रूपं दृष्टवानसि यन्मम ॥ देवा

गी० अप्यस्य रूपस्य नित्यं दर्शनकांक्षिणः ॥ अ०
१२ ॥ ५२ ॥ नाहं वेदैर्न तपसा न दानेन न चे ११
ज्यया ॥ शक्य एवंविधो द्रष्टुं दृष्टवानसि
मां यथा ॥ ५३ ॥ भक्त्या त्वनन्यया श
क्यो ह्यहमेवंविधोऽर्जुन ॥ ज्ञातुं द्रष्टुं च त
त्त्वेन प्रवेष्टुं च परंतप ॥ ५४ ॥ मत्कर्मकृ
न्मत्परमो मद्भक्तः संगवर्जितः ॥ निर्वैरः १२
सर्वभूतेषु यः स मामेति पांडव ॥ ५५ ॥

इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मवि
द्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्व
रूपदर्शनयोगो नाम एकादशोऽध्यायः ॥
॥ ११ ॥ अर्जुन उवाच॥ ॥एवं सततयुक्ता
ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ॥ ये चाऽप्यक्षर
मव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ मय्यावेश्य मनो ये मां नि
त्ययुक्ता उपासते ॥ श्रद्धया परयोपेतास्ते

गी० मे युक्ततमा मताः ॥ २ ॥ ये त्वक्षरमनिर्दे अ०
१३ श्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥ सर्वत्रगमचिंत्यं १२
च कूटस्थमचलं ध्रुवम् ॥ ३ ॥ सन्नियम्यें
द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ॥ ते प्राप्नुवंति
मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥ क्लेशोधि
कतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ॥ अव्य
क्ता हि गतिर्दुःखं देहवद्भिरवाप्यते ॥ ५ ॥ १३
ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्प

रा: ॥ अनन्येनैव योगेन मां ध्यायंत उपास
ते ॥ ६ ॥ तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसा
गरात् ॥ भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशि
तचेतसाम् ॥ ७ ॥ मय्येव मन आधत्स्व
मयि बुद्धिं निवेशय ॥ निवसिष्यसिमय्ये
व अत ऊर्ध्वं न संशय: ॥८॥ अथ चित्तं स
मधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ॥ अभ्या
सयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनंजय ॥९॥

गी० अभ्यासेप्यसमर्थोसि मत्कर्मपरमोभव ॥ अ०
९४ मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्य १२
सि ॥ १० ॥ अथैतदप्यशक्तोसि कर्त्तुमद्यो
गमाश्रितः ॥ सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु
यतात्मवान्॥ ११॥ श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासा
ज्ज्ञानाद्ध्यानं विशिष्यते ॥ ध्यानात्कर्मफ
लत्यागस्त्यागाच्छांतिरनंतरम् ॥१२॥ अ ९४
द्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुणएवच ॥ निर्म

मो निरहंकारःसमदुःखसुखःक्षमी ॥ १३ ॥
संतुष्टःसततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः ॥
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः
॥ १४ ॥ यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नो
द्विजते च यः ॥ हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः
स च मे प्रियः॥ १५ ॥ अनपेक्षःशुचिर्दक्षउ
दासीनो गतव्यथः॥ सर्वारंभपरित्यागी यो
मद्भक्तःसमेप्रियः ॥ १६ ॥ यो न हृष्यतिन

गी० द्वेष्टि नशोचतिन कांक्षति ॥ शुभाशुभपरि अ०
१५ त्यागीभक्तिमान्यःसमेप्रियः ॥ १७ ॥ स १२
मःशत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः ॥
शीतोष्णसुखदुःखेषु समःसंगविवर्जितः ॥
॥ १८॥ तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनी संतुष्टो ये
न केनचित् ॥ अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्ति
मान्मे प्रियोनरः॥१९॥ये तु धर्म्यामृतमिदं १५
यथोक्तं पर्युपासते ॥ श्रद्दधाना मत्परमा

भक्तास्तेऽतीव मेप्रिया:॥२०॥इति श्रीमद्भ
गवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम
द्वादशोऽध्याय:॥१२॥श्रीकृष्णार्पण०॥श्री
भगवानुवाच ॥ इदं शरीरं कौंतेय क्षेत्रमि
त्यभिधीयते ॥ एतद्यो वेत्ति तं प्राहु: क्षेत्रज्ञ
मिति तद्विद: ॥१॥ क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि
सर्वक्षेत्रेषु भारत ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्त

गी० ज्ज्ञानं मतं मम॥२॥तत्क्षेत्रं यच्च याद्दक्च अ०
१६ यद्विकारि यतश्च यत्॥ स च यो यत्प्रभाव १३
श्च तत्समासेन मे शृणु॥३॥ ऋषिभिर्बहुधा
गीतं छंदोभिर्विविधैः पृथक्॥ ब्रह्मसूत्रपदै
श्चैव हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः॥ ४॥ महाभूता
न्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च॥ इंद्रियाणि
दशैकं च पञ्च चेन्द्रियगोचराः॥५॥ इच्छा १६
द्वेषः सुखं दुःखं संघात श्चेतना धृतिः॥ एत

त्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतम् ॥ ६॥
अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षान्तिरार्जव
म् ॥ आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मवि
निग्रहः ॥ ७ ॥ इंद्रियार्थेषु वैराग्यमनहं
कार एव च ॥ जन्ममृत्युजराव्याधिदुःख
दोषानुदर्शनम् ॥ ८ ॥ असक्तिरनभिष्वं
गः पुत्रदारगृहादिषु ॥ नित्यं च समचित्त
त्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु ॥ ९॥ मयि चान

न्ययोगेन भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ विविक्त
देशसेवित्वमरतिर्जनसंसदि ॥ १० ॥ अ
ध्यात्मज्ञाननित्यत्वं तत्त्वज्ञानार्थदर्शन
म् ॥ एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तमज्ञानं यदतो
ऽन्यथा ॥११॥ ज्ञेयं यत्तत्प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञा
त्वाऽमृतमश्नुते॥ अनादि मत्परं ब्रह्म न स
त्तन्नासदुच्यते ॥ १२ ॥सर्वतः पाणिपादं १७
तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ॥ सर्वतः श्रुति

मल्लोके सर्वमावृत्त्यतिष्ठति ॥ १३ ॥ सर्वे
न्द्रियगुणाभासं सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ॥ अ
सक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १४ ॥
बहिरंतश्च भूतानामचरं चरमेव च ॥ सू
क्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चांतिके च तत्
॥ १५ ॥ अविभक्तं च भूतेषु विभक्तमिव
च स्थितम् ॥ भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयं ग्रसि
ष्णु प्रभविष्णु च ॥ १६ ॥ ज्योतिषामपित

गी० ज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ॥ ज्ञानं ज्ञेयं अ०
१८ ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥१७॥ १३
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समास
तः ॥ मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्य
ते ॥ १८ ॥ प्रकृतिं पुरुषं चैव विद्ध्यनादी
उभावपि ॥ विकारांश्च गुणांश्चैव विद्धि
प्रकृतिसंभवान् ॥ १९ ॥ कार्यकारणक
र्तृत्वे हेतुः प्रकृतिरुच्यते ॥ पुरुषः सुखदुः १८

खानां भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ॥ २० ॥ पुरु
षः प्रकृतिस्थो हि भुंक्ते प्रकृतिजान्गुणा
न् ॥ कारणं गुणसंगोऽस्य सदसद्योनि
जन्मसु ॥२१॥ उपद्रष्टानुमंता च भर्त्ता भो
क्ता महेश्वरः ॥ परमात्मेति चाप्युक्तो दे
हेऽस्मिन्पुरुषःपरः॥२२॥ य एवं वेत्ति पुरुषं
प्रकृतिं च गुणैः सह ॥ सर्वथा वर्तमानोऽपि
न स भूयोऽभिजायते ॥२३ ॥ ध्यानेनात्म

गी० नि पश्यंति केचिदात्मानमात्मना ॥ अन्ये अ०
११ सांख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ २४ ॥ १३
अन्ये त्वेवमजानंतः श्रुत्वाऽन्येभ्य उपास
ते ॥ तेऽपि चातितरंत्येव मृत्युं श्रुतिपराय
णाः ॥ २५ ॥ यावत्संजायते किंचित्सत्त्वं
स्थावरजंगमम् ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्वि
द्धि भरतर्षभ ॥ २६ ॥ समं सर्वेषु भूतेषु ११
तिष्ठंतं परमेश्वरम् ॥ विनश्यत्स्वविनश्यंतं

यः पश्यति स पश्यति॥ २७॥समं पश्यन्
हि सर्वत्र समवस्थितमीश्वरम् ॥ न हिन
स्त्यात्मनात्मानं ततो याति परां गतिम्॥
॥ २८ प्रकृत्यैव च कर्माणि क्रियमाणा
नि सर्वशः॥यःपश्यति तथात्मानमकर्त्तारं
स पश्यति ॥ २९ ॥ यदा भूतपृथग्भावमे
कस्थमनुपश्यति ॥ तत एव च विस्तारं
ब्रह्म संपद्यते तदा॥ ३०॥ अनादित्वान्नि

गी० गुणत्वात्परमात्मायमव्ययः ॥ शरीरस्थो अ०
१०० ऽपि कौंतेय न करोति न लिप्यते॥३१॥य १३
था सर्वगतं सौक्ष्म्यादाकाशं नोपलिप्यते॥
सर्वत्रावस्थितो देहे तथात्मा नोपलिप्यते
॥ ३२ ॥ यथा प्रकाशयत्येकः कृत्स्नं लोक
मिमं रविः ॥ क्षेत्रं क्षेत्री तथा कृत्स्नं प्रकाश
यति भारत ॥ ३३ ॥ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरं १००
ज्ञानचक्षुषा ॥ भूतप्रकृतिमोक्षं च ये विदु

यांति ते परम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद्भगव
द्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयो
गो नाम त्रयोदशोऽध्यायः॥१३॥श्रीकृष्णा
र्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ परं भू
यः प्रवक्ष्यामि ज्ञानानां ज्ञानमुत्तमम् ॥ य
ज्ज्ञात्वा मुनयः सव परां सिद्धिमितो गताः
॥ १ ॥ इदं ज्ञानमुपाश्रित्य मम साधर्म्य

मागताः ॥ सर्गेऽपि नोपजायंते प्रलये न
व्यथंति च ॥२॥ मम योनिर्महद्ब्रह्म तस्मि
न्गर्भं दधाम्यहम् ॥ संभवः सर्वभूतानां
ततो भवति भारत॥३॥सर्वयोनिषु कौंतेय
मूर्तयः संभवंति याः ॥ तासां ब्रह्म महद्यो
निरहं बीजप्रदः पिता ॥४॥ सत्त्वं रजस्तम
इति गुणाः प्रकृतिसंभवाः ॥ निबध्नन्ति १०
महाबाहो देहे देहिनमव्ययम् ॥ ५ ॥ तत्र

सत्त्वं निर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयम् ॥
सुखसङ्गेन बध्नाति ज्ञानसङ्गेन चानघ॥६॥
रजोरागात्मकंविद्धि तृष्णासङ्गसमुद्भवम्॥
तन्निबध्नाति कौंतेय कर्मसङ्गेन देहिनम् ॥
॥ ७ ॥ तमस्त्वज्ञानजं विद्धि मोहनं सर्व
देहिनाम् ॥ प्रमादालस्यनिद्राभिस्तं निब
ध्नाति भारत ॥ ८ ॥ सत्त्वं सुखे संजयति
रजः कर्मणि भारत ॥ ज्ञानमावृत्त्य तु तमः

गी० प्रमादे संजयत्युत ॥ ९ ॥ रजस्तमश्चाभि अ०
१०२ भूय सत्त्वं भवति भारत ॥ रजः सत्त्वं १४
तमश्चैव तमः सत्त्वं रजस्तथा ॥ १० ॥ सर्व
द्वारेषु देहेऽस्मिन्प्रकाश उपजायते ॥ ज्ञा
नं यदा तदा विद्याद्विवृद्धं सत्त्वमित्युत ॥
॥ ११ ॥ लोभः प्रवृत्तिरारम्भः कर्मणामश
मः स्पृहा ॥ रजस्येतानि जायन्ते विवृद्धे भ १०
रतर्षभ ॥ १२ ॥ अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च प्रमादो

मोह एव च ॥ तमस्येतानि जायंते विवृद्धे कुरुनंदन ॥ १३ ॥ यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु प्रलयं याति देहभृत् ॥ तदोत्तमविदाल्लोँकानमलान्प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥ रजसि प्रलयं गत्वा कर्मसंगिषु जायते ॥ तथा प्रलीनस्तमसि मूढयोनिषु जायते ॥१५॥ कर्मणःसुकृतस्याहुः सात्त्विकं निर्मलं फलम्॥ रजसस्तु फलं दुःखमज्ञानं तमसः फलम्॥१६॥

गी० सत्त्वात्संजायते ज्ञानं रजसो लोभ एव अ०
१०३ च ॥ प्रमादमोहौ तमसो भवतोऽज्ञा १४
नमेव च ॥ १७ ॥ ऊर्ध्वं गच्छंति सत्त्वस्था
मध्ये तिष्ठंति राजसाः ॥ जघन्यगुणवृत्ति
स्था अधो गच्छंति तामसाः ॥ १८ ॥ नान्यं
गुणेभ्यः कर्तारं यदा द्रष्टानुपश्यति ॥ गुणे
भ्यश्च परं वेत्ति मद्भावं सोऽधिगच्छति १०३
॥ १९ गुणानेतानतीत्य त्रीन्देही देहस

मुद्भवान् ॥ जन्ममृत्युजरादःखैर्विमुक्तो
ऽमृतमश्नुते॥२०॥ अर्जुन उवाच॥ कैर्लिंगै
स्त्रीन्गुणानेतानतीतो भवति प्रभो॥ किमा
चारः कथं चैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्तते ॥२१॥
॥श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रकाशं च प्रवृत्तिं
च मोहमेव च पांडव॥न द्वेष्टि संप्रवृत्तानि न
निवृत्तानि कांक्षति॥२२॥उदासीनवदासी
नो गुणैर्यो नविचाल्यते ॥ गुणा वर्तंत इत्ये

गी० व योऽवतिष्ठति नेंगते॥२३॥समदुःखसुखः अ०
१०४ स्वस्थः समलोष्ठाश्मकांचनः ॥तुल्यप्रिया १४
प्रियो धीरस्तुल्यनिंदात्मसंस्तुतिः ॥२४॥
मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्यो मित्रारिप
क्षयोः ॥ सर्वारंभपरित्यागी गुणातीतः स
उच्यते ॥२५॥ मां च योऽव्यभिचारेण भ
क्तियोगेन सेवते ॥ स गुणान्समतीत्यै १०४
तान्ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २६ ॥ ब्रह्मणो

हि प्रतिष्ठाहममृतस्याव्ययस्य च ॥ शा
श्वतस्यच धर्मस्य सुखस्यैकांतिकस्य च
॥ २७ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवा
दे गुणत्रयविभागयोगो नाम चतुर्दशो
ऽध्यायः ॥१४॥ ॥ श्रीभगवानुवाच॥ ॥ ऊ
र्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ॥
छंदांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित्

॥ १ ॥ अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा गुण
प्रवृद्धा विषयप्रवालाः ॥ अधश्च मूलान्यनु
सन्ततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥
॥ २ ॥ न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नांतो
न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ॥ अश्वत्थमेनं सु
विरूढमूलमसंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ॥३॥
ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन्गता १०५
न निवर्तन्ति भूयः ॥ तमेव चाद्यं पुरुषं प्रप

द्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥ ४ ॥ नि
र्मानमोहा जितसंगदोषा अध्यात्मनित्या
विनिवृत्तकामाः ॥ द्वंद्वैर्विमुक्ताः सुखदुः
खसंज्ञैर्गच्छंत्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥५॥
न तद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः॥
यद्गत्वा न निवर्तंते तद्धाम परमं मम ॥
॥६॥ ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सना
तनः ॥ मनःषष्ठानींद्रियाणि प्रकृतिस्थानि

गी० कर्षंति ॥ ७ ॥ शरीरं यदवाप्नोति यच्चाप्यु अ०
१०६ त्क्रामतीश्वरः ॥ गृहीत्वैतानि संयाति वायु १५
र्गंधानिवाशयात् ॥ ८ ॥ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्श
नं च रसनं घ्राणमेव च ॥ अधिष्ठाय मनश्चा
ऽयं विषयानुपसेवते ॥ ९ ॥ उत्क्रामंतं स्थितं
वापि भुंजानं वा गुणान्वितम् ॥ विमूढानानु
पश्यंति पश्यंति ज्ञानचक्षुषः ॥ १० ॥ यतंतो १०६
योगिनश्चैनं पश्यंत्यात्मन्यवस्थितम् ॥

यतंतोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यंत्यचेत
सः ॥ ११ ॥ यदादित्यगतं तेजो जगद्भा
सयतेऽखिलम् ॥ यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ त
त्तेजो विद्धि मामकम् ॥ १२ ॥ गामावि
श्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ॥
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः सोमो भूत्वा
रसात्मकः॥१३॥ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्रा
णिनां देहमाश्रितः॥ प्राणापानसमायुक्तः

गी० पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥ १४ ॥ सर्वस्य चाहं अ०
१०७ हृदि संनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं १५
च॥वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदे
व चाहम् ॥ १५॥ द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षर
श्चाक्षर एव च ॥ क्षरः सर्वाणि भूतानि कट
स्थोऽक्षर उच्यते ॥१६॥ उत्तमः पुरुषस्त्व
न्यः परमात्मेत्युदाहृतः॥ यो लोकत्रयमा १०७
विश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥१७॥ यस्मा

त्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ॥ अतो
स्मि लोके वेदे च प्रथितःपुरुषोत्तमः॥१८॥
यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तम
म् ॥ स सर्वविद्भजति मां सर्वभावेन भार
त ॥ १९ ॥ इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्त
मयाऽनघ ॥ एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्कृ
तकृत्यश्च भारत ॥ २० ॥ ॐतत्सदिति
श्रीमद्भगवद्गीतासप० पुराणपुरुषोत्तमयो

गी० गो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्री अ०
१०८ भगवानुवाच ॥ ॥ अभयं सत्त्वसंशुद्धि १६
र्ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ॥ दानं दमश्च यज्ञ
श्च स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ॥ १ ॥ अहिं
सा सत्यमक्रोधस्त्यागः शांतिरपैशुनम् ॥
दया भूतेष्वलोलुप्त्वं मार्दवं ह्रीरचापलम् ॥
॥ २ ॥ तेजः क्षमा धृतिः शौचमद्रोहो ना १०८
तिमानिता ॥ भवंति सम्पदं दैवीमभिजा

तस्य भारत ॥ ३ ॥ दंभो दर्पोऽभिमानश्च
क्रोधः पारुष्यमेव च ॥ अज्ञानं चाभिजात
स्य पार्थ संपदमासुरीम् ॥ ४ ॥ दैवी संप
द्विमोक्षाय निबंधायासुरी मता ॥ माशुचः
संपदं दैवीमभिजातोऽसि पांडव ॥५॥ द्वौ
भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्दैव आसुर एव
च ॥ दैवो विस्तरशः प्रोक्त आसुरं पार्थ मे
शृणु ॥ ६ ॥ प्रवृत्तिं च निवृत्तिं च जना न

गी० विदुरासुराः ॥ न शौचं नापि चाचारो न अ०
१०९ सत्यं तेषु विद्यते ॥७॥ असत्यमप्रतिष्ठं ते १६
जगदाहुरनीश्वरम् ॥ अपरस्परसम्भूतं कि
मन्यत्कामहैतुकम् ॥ ८ ॥ एतां दृष्टि
मवष्टभ्य नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ॥ प्रभवं
त्युग्रकर्माणः क्षयाय जगतोऽहिताः ॥ ९ ॥
काममाश्रित्य दुष्पूरं दंभमानमदान्वि १०९
ताः ॥ मोहाद्गृहीत्वाऽसद्ग्राहान्प्रवर्तंते

ऽशुचिव्रताः ॥ १० ॥ चिन्तामपरिमेयां
च प्रलयान्तामुपाश्रिताः ॥ कामोपभोग
परमा एतावदिति निश्चिताः ॥ ११ ॥ आ
शापाशशतैर्बद्धाः कामक्रोधपरायणाः ॥
ईहन्ते कामभोगार्थमन्यायेनाऽर्थसंचया
न् ॥ १२ ॥ इदमद्यमया लब्धमिमं प्रा
प्स्ये मनोरथम् ॥ इदमस्तीदमपि मे भ
विष्यति पुनर्धनम् ॥ १३॥ असौ मया

गी० हतः शत्रुर्हनिष्ये चापरानपि ॥ ईश्वरोऽह अ०
११० महं भोगी सिद्धोऽहं बलवान्सुखी ॥ १४ ॥ १६
आढ्योऽभिजनवानस्मि कोन्योऽस्ति स
दृशो मया ॥ यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य
इत्यज्ञानविमोहिताः ॥ १५ ॥ अनेक
चित्तविभ्रांता मोहजालसमावृताः ॥
प्रसक्ताः कामभोगेषु पतंति नरकेऽशुचौ ११०
॥ १६ ॥ आत्मसंभाविताःस्तब्धा धनमा

नमदान्विताः ॥ यजंते नामयज्ञैस्ते दंभे
नाविधिपूर्वकम् ॥१७॥ अहंकारं बलं दर्पं
कामं क्रोधं च संश्रिताः ॥ मामात्मपरदेहे
षु प्रद्विषंतोऽभ्यसूयकाः ॥ १८ ॥ तानहं
द्विषतःक्रूरान्संसारेषु नराधमान् ॥ क्षिपा
म्यजस्रमशुभानासुरीष्वेव योनिषु ॥१९॥
आसुरीं योनिमापन्ना मूढा जन्मनि जन्म
नि ॥ मामप्राप्यैव कौंतेय ततो यांत्यध

मां गतिम् ॥२०॥ त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं
 नाशनमात्मनः ॥ कामः क्रोधस्तथा लोभ
स्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥२१॥ एतैर्विमुक्तः
कौंतेय तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ॥ आचरत्या
त्मनः श्रेयस्ततो याति परां गतिम् ॥२२॥
यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकार
तः ॥ न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां १११
गतिम् ॥ २३ ॥ तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते का

र्यंकार्यंव्यवस्थितौ ॥ ज्ञात्वा शास्त्रविधा
नोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि ॥ २४ ॥ इति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु० दैवासुरसंप
द्विभागयोगो नाम षोडशोऽध्यायः॥१६॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ ये शास्त्रविधि
मुत्सृज्य यजंते श्रद्धयान्विताः ॥ तेषां
निष्ठा तु का कृष्ण सत्त्वमाहो रज
स्तमः ॥१॥ ॥श्रीभगवानुवाच॥ त्रिविधा

गी० भवति श्रद्धा देहिना सा स्वभावजा ॥ सा अ०
११२ त्त्विकी राजसी चैव तामसी चेति तां शृणु १७
॥२॥सत्त्वानुरूपा सर्वस्य श्रद्धा भवति भा
रत॥ श्रद्धामयोऽयं पुरुषो यो यच्छ्रद्धः स
एव सः॥३॥ यजन्ते सात्त्विका देवान् य
क्षरक्षांसि राजसाः ॥ प्रेतान्भूतगणांश्चा
न्ये यजन्ते तामसा जनाः ॥ ४ ॥ अशास्त्र ११२
विहितं घोरं तप्यंते ये तपोजनाः ॥ दम्भाहं

कारसंयुक्ताः कामरागबलान्विताः ॥ ५ ॥
कर्षयंतः शरीरस्थं भूतग्राममचेतसः ॥
मां चैवांतःशरीरस्थं तान्विद्ध्यासुरनि
श्चयान् ॥ ६ ॥ आहारस्त्वपि सर्वस्य त्रि
विधो भवति प्रियः ॥ यज्ञस्तपस्तथा दानं
तेषां भेदमिमं शृणु ॥ ७ ॥ आयुःसत्त्वब
लारोग्यसुखप्रीतिविवर्धनाः ॥ रस्याः स्नि
ग्धाः स्थिरा हृद्या आहाराः सात्त्विकप्रि

या: ॥ ८ ॥ कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्ण
रूक्षविदाहिनः ॥ आहारा राजसस्येष्टा दुः
खशोकामयप्रदाः ॥ ९ ॥ यातयामं गत
रस पूतिपर्युषितं च यत् ॥ उच्छिष्टमपि चा
मेध्यं भोजनं तामसप्रियम् ॥ १० ॥ अफ
लाकांक्षिभिर्यज्ञो विधिदृष्टो य इज्यते ॥ य
ष्टव्यमेवेति मनः समाधाय स सात्त्विकः ॥
॥ ११ ॥ अभिसंधाय तु फलं दंभार्थमपि

चैव यत् ॥ इज्यते भरतश्रेष्ठ तं यज्ञं विद्धि
राजसम् ॥ १२ ॥ विधिहीनमसृष्टान्नं मंत्र
हीनमदक्षिणम् ॥ श्रद्धाविरहितं यज्ञं ता
मसं परिचक्षते ॥ १३ ॥ देवद्विजगुरुप्राज्ञ
पूजनं शौचमार्जवम् ॥ ब्रह्मचर्यमहिंसा
च शारीरं तप उच्यते ॥ १४ ॥ अनुद्वेगकरं
वाक्यं सत्यं प्रियहितं च यत् ॥ स्वाध्या
याभ्यसनं चैव वाङ्मयं तप उच्यते॥१५॥

गी० मनःप्रसादः सौम्यत्वं मौनमात्मविनिग्र अ०
११४ हः ॥ भावसंशुद्धिरित्येतत्तपो मानसमु १७
च्यते ॥ १६ ॥ श्रद्धया परया तप्तं तपस्त
त्रिविधं नरैः ॥ अफलाकांक्षिभिर्युक्तैः सा
त्त्विकं परिचक्षते ॥ १७ ॥ सत्कारमानपू
जार्थं तपो दंभेन चैव यत् ॥ क्रियते तदिह
प्रोक्तं राजसं चलमध्रुवम् ॥ १८ ॥ मूढ
ग्राहेणात्मनो यत्पीडया क्रियते तपः ॥ ११४

परस्योत्सादनार्थं वा तत्तामससमुदाहृतम्॥
॥ १९ ॥ दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुप
कारिणे ॥ देशे काले च पात्रे च तद्दानं सा
त्त्विकं स्मृतम् ॥ २० ॥ यत्तु प्रत्युपकारा
र्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः ॥ दीयते च परि
क्लिष्टं तद्राजससमुदाहृतम् ॥ २१ ॥ अदेश
काले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते ॥ अस
त्कृतमवज्ञातं तत्तामससमुदाहृतम् ॥ २२॥

गी० ॐतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृ अ०
११५ तः॥ ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च यज्ञाश्च विहिताः १७
पुरा ॥ २३ ॥ तस्मादोमित्युदाहृत्य य
ज्ञदानतपःक्रियाः॥ प्रवर्त्तन्ते विधानोक्ताः
सततं ब्रह्मवादिनाम् ॥ २४ ॥ तदित्थम
भिसंधाय फलं यज्ञतपःक्रियाः ॥ दान
क्रियाश्च विविधाः क्रियंते मोक्षकांक्षिभिः ११५
॥ २५ ॥ सद्भावे साधुभावे च सदित्येत

त्प्रयुज्यते ॥ प्रशस्ते कर्मणि तथा सच्छ
ब्दः पार्थ युज्यते ॥ २६ ॥ यज्ञे तपसि
दाने च स्थितिः सदिति चोच्यते ॥ कर्म
चैव तदर्थीयं सदित्येवाभिधीयते ॥ २७ ॥
अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ॥
असदित्युच्यते पार्थ न च तत्प्रेत्य नो
इह ॥ २८ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूप
निषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृ

ष्णार्जुनसंवादे श्रद्धात्रयविभागयोगो ना
म सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ * ॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ ॥ संन्यासस्य महा
बाहो तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ॥ त्यागस्य
च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥१॥ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ ॥ काम्यानां कर्मणां न्या
सं संन्यासं कवयो विदुः ॥ सर्वकर्मफल
त्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥ त्या

ज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे॥
॥ ३ ॥ निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्त
म ॥ त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधःसंप्रकी
र्तितः ॥ ४ ॥ यज्ञदानतपः कर्म न त्याज्यं
कार्यमेव तत् ॥ यज्ञो दानं तपश्चैव पावना
नि मनीषिणाम् ॥५॥ एतान्यपि तु कर्मा
णि संगं त्यक्त्वा फलानि च ॥ कर्तव्यानी

गी० ति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमम् ॥ ६ ॥ नि अ०
११७ यतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते॥मो १८
हात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः॥
॥ ७ ॥ दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभया
त्त्यजेत् ॥ स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्या
गफलं लभेत् ॥ ८ ॥ कार्यमित्येव यत्कर्म
नियतं क्रियतेऽर्जुन ॥ संगं त्यक्त्वा फलं ११७
चैव स त्यागः सात्त्विको मतः ॥ ९ ॥ न द्वे

ष्ट्यकुशलं कर्म कुशलेनानुषज्जते ॥ त्या
गीसत्त्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥
॥ १० ॥ नहि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्मा
ण्यशेषतः ॥ यस्तु कर्मफलत्यागी स त्या
गीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ अनिष्टमिष्टं मि
श्रं च त्रिविधं कर्मणः फलम् ॥ भवत्य
त्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित्
॥ १२ ॥ पंचैतानि महाबाहो कारणानि

निबोध मे ॥ सांख्ये कृतांते प्रोक्तानि सिद्ध
ये सर्वकर्मणाम् ॥ १३ ॥ अधिष्ठानं तथा
कर्ता करणं च पृथग्विधम् ॥ विविधाश्च
पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पंचमम् ॥ १४ ॥
शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ॥
न्याय्यं वा विपरीतं वा पंचैते तस्य हेतवः
॥ १५ ॥ तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केव
लं तु यः ॥ पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्य

ति दुर्मतिः ॥ १६ ॥ यस्य नाहंकृतो भावो
बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥ हत्वापि स इमा
ल्लोकान्न हंति न निबद्धचते ॥ १७ ॥ ज्ञानं
ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ॥
करणं कर्म कर्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥
॥ १८ ॥ ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गु
णभेदतः ॥ प्रोच्यते गुणसंख्याने यथाव
च्छृणु तान्यपि ॥ १९ ॥ सर्वभूतेषु येनै

गी० कं भावमव्ययमीक्षते ॥ अविभक्तं विभक्ते अ०
११९ षु तज्ज्ञानं विद्धि सात्त्विकम् ॥ २०॥ पृथ १८
क्त्वेन तु यज्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधा
न् ॥ वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तज्ज्ञानं विद्धि राज
सम् ॥ २१ ॥ यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये
सक्तमहैतुकम् ॥ अतत्त्वार्थवदल्पं च त
त्तामसमुदाहृतम् ॥२२॥ नियतं संगरहित ११९
मरागद्वेषतः कृतम् ॥ अफलप्रेप्सुना कर्म

यत्तत्सात्त्विकमुच्यते॥२३॥ यत्तु कामेप्सु
ना कर्म साहंकारेण वा पुनः॥क्रियते बहुला
यासं तद्राजसमुदाहृतम् ॥२४॥ अनुबंधं
क्षयं हिंसामनवेक्ष्य च पौरुषम् ॥ मोहादार
भ्यते कर्म तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २५ ॥
मुक्तसंगोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वि
तः ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारः कर्ता सा
त्त्विक उच्यते ॥ २६ ॥ रागी कर्मफलप्रे

प्सर्लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ॥ हर्षशोका
न्वितः कर्ता राजसः परिकीर्तितः ॥ २७ ॥
अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोल
सः ॥ विषादी दीर्घसूत्री च कर्ता तामस
उच्यते ॥ २८ ॥ बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रि
विधं शृणु ॥ प्रोच्यमानमशेषेण पृथक्त्वे
न धनंजय ॥ २९ ॥ प्रवृत्ति च निवृत्तिं च १२०
कार्याकार्ये भयाभये ॥ बंधं मोक्षं च या

वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥ ३० ॥
यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ॥
अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राज
सी ॥ ३१ ॥ अधर्मं धर्ममिति या मन्यते
तमसावृता ॥ सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः
सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥ धृत्या यया
धारयते मनःप्राणेन्द्रियक्रियाः ॥ योगेना
व्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी

गी० ॥ ३३ ॥ यया तु धर्मकामार्थान्धृत्या अ०
१२१ धारयतेऽर्जुन ॥ प्रसंगेन फलाकांक्षी धृतिः १८
सा पार्थ राजसी ॥ ३४॥ यया स्वप्नं भयं
शोकं विषादं मदमेव च ॥ न विमुंचति
दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ३५ ॥
सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ॥
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखान्तं च निगच्छ १२१
ति ॥ ३६ ॥ यत्तदग्रे विषमिव परिणामेऽमृ

तोपमम् ॥ तत्सुखं सात्त्विकं प्रोक्तमात्म
बुद्धिप्रसादजम् ॥ ३७ ॥ विषयेंद्रियसंयो
गाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ॥ परिणामे विष
मिव तत्सुखं राजसं स्मृतम् ॥ ३८ ॥ य
दग्रे चानुबंधे च सुखं मोहनमात्मनः ॥
निद्रालस्यप्रमादोत्थं तत्तामसमुदाहृतम्
॥ ३९ ॥ न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि दे
षु वा पुनः ॥ सत्त्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः

गी॰ स्यात्त्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥ ब्राह्मणक्षत्त्रिय अ॰
१२२ विशां शूद्राणां च परंतप ॥ कर्माणि प्रविभ १८
क्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥४१॥ शमो द
मस्तपः शौचं क्षांतिरार्जवमेव च ॥ ज्ञानं
विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम्॥
॥४२॥शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्य
पलायनम् ॥ दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म १२२
स्वभावजम् ॥ ४३ ॥ कृषिगोरक्ष्यवाणि

ज्यं वैश्यकर्म स्वभावजम् ॥ परिचर्यात्म
कं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजम् ॥ ४४॥
स्वेस्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते न
रः ॥ स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विंद
ति तच्छृणु॥४५॥यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन
सर्वमिदं ततम्॥स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सि
द्धिं विंदति मानवः ॥ ४६ ॥ श्रेयान्स्वध
र्मो विगुणः परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ स्व

गी० भावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम्॥ अ०
१२३ ॥ ४७ ॥ सहजं कर्म कौंतेय सदोषमपि १८
न त्यजेत् ॥ सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्नि
रिवावृताः ॥ ४८ ॥ असक्तबुद्धिः सर्वत्रजि
तात्मा विगतस्पृहः ॥ नैष्कर्म्यसिद्धिं पर
मां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥ सिद्धिं
प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाऽऽप्नोति निबोध मे॥ १२३
समासेनैव कौन्तेय निष्ठा ज्ञानस्य या

परा ॥५०॥बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो धृत्या
त्मानं नियम्य च ॥ शब्दादीन्विषयां
स्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥ ५१ ॥
विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमान
सः ॥ ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समु
पाश्रितः॥५२॥अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रो
धं परिग्रहम् ॥ विमुच्य निर्ममः शांतो ब्र
ह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३॥ ब्रह्मभूतः प्रस

गी० न्नात्मा न शोचति न कांक्षति ॥ समः स अ०
१२४ र्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते पराम् ॥ ५४ ॥ १८
भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि
तत्त्वतः ॥ ततो मां तत्त्वतो ज्ञात्वा विश
ते तदनंतरम् ॥ ५५ ॥ सर्वकर्माण्यपि स
दा कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः ॥ मत्प्रसादाद
वाप्नोति शाश्वतं पदमव्ययम् ॥५६ ॥ चे १२४
तसा सर्वकर्माणि मयि संन्यस्य मत्परः॥

बुद्धियोगमुपाश्रित्य मच्चित्तः सततं भव॥
॥ ५७ ॥ मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि मत्प्रसादा
त्तरिष्यसि ॥ अथ चेत्त्वमहंकारान्न श्रो
ष्यसि विनंक्ष्यसि ॥ ५८ ॥ यदहंकारमा
श्रित्य न योत्स्य इति मन्यसे ॥ मिथ्यै
ष व्यवसायस्ते प्रकृतिस्त्वां नियोक्ष्यति॥
॥ ५९ ॥ स्वभावजेन कौन्तेय निबद्धः स्वे
न कर्मणा ॥ कर्तुं नेच्छसि यन्मोहात्कारि

ष्यस्यवशोपि तत् ॥ ६०॥ ईश्वरः सर्वभूता

नां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ भ्रामयन्सर्वभूता
नि यंत्रारूढानि मायया ॥ ६१ ॥ तमेव
शरणं गच्छ सर्वभावेन भारत ॥ तत्प्रसा
दात्परां शांतिं स्थानं प्राप्स्यसि शाश्वत
म् ॥ ६२ ॥ इति ते ज्ञानमाख्यातं गुह्या
द्गुह्यतरं मया ॥ विमृश्यैतदशेषेण यथे
च्छसि तथा कुरु ॥ ६३ ॥ सर्वगुह्यतमं

भूयः शृणु मे परमं वचः ॥ इष्टोऽसि मे
दृढमतिस्ततो वक्ष्यामि ते हितम् ॥६४॥
मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कु
रु ॥ मामेवैष्यसि सत्यं ते प्रतिजाने प्रियो
ऽसि मे ॥ ६५ ॥ सर्वधर्मान्परित्यज्य मा
मेकं शरणं व्रज ॥ अहं त्वा सर्वपापेभ्यो
मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥ ६६ ॥ इदं ते
नाऽतपस्काय नाभक्ताय कदाचन ॥ न

गी० चाशुश्रूषवे वाच्यं न च मां योभ्यसूयति ॥ अ०
१२६ ॥ ६७ ॥ य इदं परमं गुह्यं मद्भक्तेष्वभि १८
धास्यति ॥ भक्तिं मयि परां कृत्वा मामेवै
ष्यत्यसंशयः ॥ ६८ ॥ न च तस्मान्मनु
ष्येषु कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ॥ भविता न
च मे तस्मादन्यः प्रियतरो भुवि ॥ ६९॥
अध्येष्यते च य इमं धर्म्यं संवादमावयोः॥ १२६.
ज्ञानयज्ञेन तेनाहमिष्टः स्यामिति मे म

तिः ॥ ७० ॥श्रद्धावाननसूयश्च शृणुयादपि
यो नरः ॥ सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान्प्रा
प्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ॥ ७१ ॥ कच्चिदेत
च्छ्रुतं पार्थ त्वयैकाग्रेण चेतसा ॥ कच्चि
दज्ञानसंमोहः प्रणष्टस्ते धनंजय ॥७२॥
॥ अर्जुन उवाच ॥ नष्टो मोहः स्मृतिर्ल
ब्धा त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत ॥ स्थितो
ऽस्मि गतसंदेहः करिष्ये वचनं तव॥७३॥

गी० ॥ संजय उवाच ॥ इत्यहं वासुदेवस्य पा अ०
१२७ र्थस्य च महात्मनः ॥ संवादमिममश्रौष १८
मद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ७४ ॥ व्यासप्र
सादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहं परम् ॥ योगं
योगेश्वरात्कृष्णात्साक्षात्कथयतः स्वय
म् ॥ ॥ ७५ ॥ राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्य
संवादमिममद्भुतम् ॥ केशवार्जुनयोः १२७
पुण्यं हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ॥ ७६ ॥ तच्च

संस्मृत्यसंस्मृत्य रूपमत्यद्भुतं हरेः ॥
विस्मयो मे महान्राजन्हृष्यामि च पुनः
पुनः ॥ ७७ ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णो
यत्र पार्थो धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीर्विजयो भू
तिर्ध्रुवानीतिर्मतिर्मम ॥ ७८ ॥ ॥ इति
श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां
योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसं
न्यासयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

॥ इति श्रीमद्भगवद्गीता समाप्ता ॥

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मज
क्षेमराजेन स्वकीये "श्रीवेङ्कटेश्वर"
(स्टीम्) यंत्रालये मुद्रितम्।
संवत् १९६६, शके १८३१.

विदुषामभ्यर्थना

अत्रास्माकं मुद्रणालये ऋगादयो वेदा उपनिषदो वेदान्तग्रन्था महाभारतादीतिहासाः श्रीमद्भागवतादिमहापुराणोपपुराणानि धर्मशास्त्र–कर्मकाण्ड–व्याकरण–न्याय–योग–सांख्य–मीमांसादिशास्त्रीयग्रन्थाः काव्यनाटक–चम्पू–प्रहसनव्यायोग–सट्टका-ऽऽख्यायिकादिग्रन्थाः सहस्रनामाद्यनेकस्तोत्रग्रन्था विविधभाषाग्रन्थाश्च सीसकोत्तममनूलध्वक्षरैर्मनोहरं मुद्रिता योग्यमूल्येन क्रय्याः सन्ति, तांश्च ग्राहका यथापुस्तकसूचीपत्रं मूल्यप्रेषणेन प्राप्नुयुः

अधिकवृत्तमस्मदीयसूचीपत्रप्रापणेन "श्रीवेङ्कटेश्वरसमाचार"-

पत्रप्रापणद्वारा च ज्ञेयमिति शम् ।

खेमराज श्रीकृष्णदास, 'श्रीवेङ्कटेश्वर' (स्टीम्) यन्त्रालयाध्यक्ष–मुंबई.

इति

श्रीमद्भगवद्गीता

समाप्ता ।